

2014

št. 2-3

CENA 4,00 €

mladika

Loredana Gec

NEKAJ TRENUTKOV TIŠINE

Govor ob prazniku slovenske kulture v DSI

Rozina Švent

**VLADIMIR KOS DOBITNIK NAGRADE
PREŠERNOVEGA SKLADA 2014**

RENATO PODBERSIČ ML.

**TRŽAŠKI ROMARJI V
SVETI DEŽELI LETA 1910**

Jože Bajzek

Upanje Velike noči

UVODNIK

Nataša Konc Lorenzutti

Bližina daljave

NOVELA

Bruna M. Pertot

SPOMINI ZA VEDNO

kazalo

Jože Bajzek: Upanje Velike noči	1
Loredana Gec:	
Nekaj trenutkov tišine	2
Nataša Konc Lorenzutti: Bližina daljave	5
Irena Žerjal: Peta Avenija in smrtne zagate (18)	10
Metka Kacin Beltrame: Benečija, mon amour	11
Peter Merku: Moje življenje v Nemčiji (XLVIII)	12
Renato Podbersič ml.: Tržaški romarji v Sveti deželi leta 1910	15
Pod črto: SSG po shojenih poteh	16
Bruna M. Pertot: Spomini za vedno	17
Pod črto: Novo družbeno gospodarstvo	24
Mojca Polona Vaupotič: Vitraji (2)	25
Marija Pirjevec: Kosovelov smisel za svobodo sredi dehumaniziranega sveta	28
Rozina Švent: Vladimir Kos dobitnik nagrade Prešernovega sklada 2014	30
Vladimir Kos: Morda še kdo drug se v Nedeljo napoti	31
Ocene: C. Velkovrh: Od štajerskih goric do strme tržaške obale (M. Bokal); M. Godina Golija: Vojne na Slovenskem (I. Ilich); Nova štirijezična publikacija Leva Detele Strah in sanje ...	37
Knjižnica Dušana Černeta (109)	39

SLIKA NA PLATNICI: Nedavna zima in hud žledolom sta povzročila precej škode tudi na sadnem drevju v Sloveniji. Kljub temu pa lahko na Primorskem občudujemo spomladansko cvetenje dreves (foto Matej Susič).

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.o.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu dne 21.4.1999 pod številko 114276.

Član USPI (Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne
6.4.1957 • ISSN 1124 – 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. – Nova Gorica
Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS
za Slovence v zamejstvu in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Erika Jazbar, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Jernej Šček, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemas, Adrijan Pahor, Brunna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Neva Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 4,00 €.
Celoletna naročnina za Italijo in druge države 30,00 €;
po letalski pošti: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Za plačilo lahko uporabite poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst.
Na banki: Zadržna kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso
(IBAN: IT58 5089 2802 2010 1000 0016 916; SWIFT: CCRTIT2TV00).

Upanje Velike noči

Moj najboljši prijatelj iz Argentine mi je nedavno tega sporočil, da se morda kmalu srečava, ker bo prišel na kratek obisk v Italijo. Pred leti, ko je bil še profesor v Rimu, je imel prometno nesrečo, ki pa je šele po tolikih letih dobila sodni epilog, in bo moral zaradi obravnave osebno priti na zdravniški pregled v Italijo. V pismu mi je napisal: »O, srečna nesreča, ki je bila vzrok, da se bova po dolgem času spet lahko srečala«.

Ob teh vrsticah sem se spomnil na besedilo hvalospeva, ki ga v cerkvi slišimo na velikonočno soboto in pravi: »O, srečna krivda, ki je bila vredna imeti takega in tako velikega Odrešenika«.

Velika noč je bila in bo vedno v središču krščanskega verovanja, saj je to tisti temelj, na katerem gradimo svojo vero v vstalega Zveličarja, našega Odrešenika Jezusa Kristusa. Hvala Bogu nam potrošniška kultura velikonočnega praznika ni ukradla, tako kot nam je ukradla Božič, ko smo zaposleni z vsem drugim in je Jezusovo rojstvo zadnje, o čemer takrat razmišljamo. Na praznik vstajenja se kristjani pripravljamo kar štirideset dni. V postnem času imamo dovolj časa in priložnosti, da o skrivnostih svoje vere poglobljeno premišljujemo. Vsak verni človek se namreč iskreno sprašuje, ali je v tem svetu in vesolju kje kraj in prostor, kjer bi lahko zaupal Bogu, posebej takrat, ko se znajde v globokem trpljenju, žalosti in bolečini. Trpljenje je del življenja, to vemo vsi, toda včasih lahko prestopi meje znosnega in ga občutimo kot nevzdržnega, na primer, ko nekdo izgubi otroka, drago ali ljubljeno osebo in je njegova bolečina neizmerna. Ali je kje v vesolju prostor ali kraj, kjer bi lahko izjokali svojo bolečino, kjer bi tudi v najtežjih okoliščinah lahko zaupali Bogu? Kristjani vemo, da je tak kraj in prostor edino križ na Kalvariji, kjer je umrl božji sin. Največ, kar lahko do-

jamemo, če si dopustimo trenutek premisleka, je to, da nas je Bog tako ljubil, da je za nas dal svojega sina. Skozi smrt in vstajenje svojega Sina nam podarja upanje v večnost in v naše vstajenje. To ni neko banalno, prehodno upanje. To je upanje, ki bo trajalo tudi takrat, ko planetov, zemlje in sonca ne bo več, ko bo tudi sonce umrlo, kot umirajo vse zvezde v vesolju, ko bo vse prešlo, kajti vse je minljivo. Nikjer na svetu ni mogoče najti takega upanja, kot nam ga s svojim vstajenjem daje Odrešenik. Vsemu navkljub naše srce to upanje čuti, ker pozna križ in Kalvarijo. To je milost, ki nam je podarjena.

Nemški kancler Konrad Adenauer je po drugi svetovni vojni v svojo pisarno v Berlinu povabil znanega ameriškega pridigarja Billyja Grahama. Skozi okno je opazoval ruševine mesta, ki jih je zapustila vojna. Rekel mu je: »Mr. Graham, imam vprašanje za vas. Povejte mi, ali resnično verjamete, da je Jezus Kristus vstal od mrtvih? Ali vi osebno res verjamete v to?« Graham je vedel, da je Adenauer resen človek. Odgovoril mu je: »Gospod Adenauer, če jaz ne bi verjel v Jezusovo vstajenje, ne bi nikoli oznanjal evangelija«. Tedaj se je Adenauer obrnil k mizi v pisarni in odgovoril Grahamu: »Nadaljujte vaše poslanstvo in vaše delo, kajti izven Jezusovega vstajenja ni upanja za človeški rod«.

To je globoka ugotovitev in trditev človeka, ki je podedoval holokavst svojega naroda. Jezusovo vstajenje je temelj našega upanja in verovanja.

Če bi Jezus rekel, da bo vstal duhovno, bi mu lahko samo verjeli, ne bi pa mogli to potrditi z dokazi. Pilat bi lahko z Jezusovim mrtvim telesom dokazal, da govorice o vstajenju Jezusa niso resnične. To bi lahko fizično dokazal čez par dni ali par let, da bi preprečil nastajanje nove odrešenijske vizije, ki jo je prinesel Kristus. Jezusovo vstajenje pa še danes potrjuje naše upanje in našo vero.

Loredana Gec

Nekaj trenutkov tišine

(Govor ob prazniku slovenske kulture v DSI, 10.2.2014)

Dana je bila stara kakih pet let, ko mi je nekega dne rekla : »Mama, tako lepo tišino imamo pri nas doma. Zakaj ne ugasneš radia?« Iz radijskega sprejemnika je prihajala brezimna sodobna glasba, ki jo naš radio tako radodarno ponuja svojim poslušalcem. Tega hčerinega stavka se večkrat spomnim. Otrok je razumel, kaj je lepo. Tišina kot brezvočna pojavnost je večkrat predmet mojega razmišljanja. Dolgoletna poklicna izpostavljenost glasbi in besedi vseh vrst in zvrsti je ustvarila v meni potrebo, da si poiščem oazo tišine. Približevanje tišini ponuja vselej več prostora za refleksijo. Tišina nas zdravi, v njej smo varni, če je duša cela. Rada si priključim v zavest besede duhovnega učitelja: »Tišina je edini jezik razsvetljenih. Govorite zmerno. To vam bo pomagalo v številnih pogledih. V vas se bo razvila ljubezen, saj večina sporov in nesoglasij nastane zaradi nepremišljeno izrečenih besed. Ko spodrsne nogi, se poškodba lahko zaceli, ko pa spodrsne jeziku, ostane rana v srcu drugega za vse življenje. Jezik lahko podleže štirim napakam: laganju, opravljanju, iskanju napak pri drugih ter pretiranemu govorjenju. Vez med ljudmi bi se okrepila, če bi vsi govorili manj in bolj prijazno.«

Z vami bi nocoj najraje podelila nekaj trenutkov tišine in če bi našo misel naravnali na skupno željo: zblížati se, bi v neizrečenem našli mnogo stičnih točk, ki bi nas povezale in ustvarilo bi se enotno polje zavedanja. A prijaznemu povabilu, naj spregovorim na tem prazniku slovenske kulture, se moram odzvati z drugačnimi vsebinami. Ali je še kaj, kar ni bilo povedano, izpovedano, dopovedano, zašepetano, zakričano in izrečeno? Reke in morja besed so bile prelite, pametnih, modrih in globokih. Jasnih, odločnih in spodbudnih. Ostrih, jeznih in prizadetih. Besed neodobranja, odklanjanja in zgražanja. Besed upanja, poguma in povezovanja. Toliko jih je bilo, da se sprašujem, čemu? So morda kaj premaknile? So kaj spremenile? Kaj lahko jaz dodam novega, zanimivega in koristnega? Tako nemočne se mi kdaj zdijo besede. In vendar vanje verjamem. Ljubim lepe, čiste, poštene in iskrene besede, besede, v katerih se mi vsi prepoznamo, tiste besede, ki so nas konstituirale kot narod, ki nas kot dele istega telesa povezujejo. A zdi se mi, da

nas besede vse bolj razdvajajo, zlasti takrat, ko so v službi idej in ideologij, ko koristijo političnemu enoumju in brezumju. »Slovenija bo napredovala, če se bo sposobna dokazati kot dežela vsestranskega kulturnega bivanja« Kje sem že to prebrala? Kdaj? In se sprašujem: ali smo sposobni vsestranskega kulturnega bivanja? Kultura bi morala prežemati vsakdanje življenje in odnose med ljudmi, segati bi morala od kultiviranja krajine do odnosa do zemlje ter naravnega okolja nasploh, od razvoja fizične kulture do skrbi za zdravo prehrano in zdravega duha pa do boljše ravni kulture v političnih krogih. Beseda »kultura« označuje način življenja, obnašanja, načinov preživetja in načinov prilagajanja na okolje, z drugo besedo bi temu lahko rekli »civilizacija«. Tako pojmovani kulturi bom namenila svoje nadaljnje razmišljanje.

Verjetno ste že slišali za ime Gillo Dorfles, to je prodorni umetnostni kritik in filozof, zdaj je star nad sto let. Mogoče je kdo med vami vzel v roke njegovo knjigo Horror pleni, La (in)civiltà' del rumore. To je zanimivo in razsvetljujoče branje. Ta horror pleni, groza pred polnostjo, groza zaradi (ne)civilizacije hrupa se v meni oglašča na vsakem koraku: ko grem po nakupih in se med dolgimi izložbenimi policami z vabljivo nastavljenimi pisanimi artikli odločam, kaj bom dala v nakupovalni voziček. Kupujemo, kopicimo, porabljam, razmetavamo, odmetavamo, trošimo. Prislужili smo si vzdevek potrošniška družba ali civilizacija. Če bi slednji besedi dodali členek – ne, bi bilo morda bolje, kajti s pojmom civilizacija zaznamujemo dosežke neke skupnosti, ne pa njenih straptoti. Noben dosežek ni, če vsako uro v svetu zavržemo 24 milijonov plastenk, 13 milijonov pločevink, 45 milijonov plastičnih vrečk, 20 milijonov mobilnih telefonov ... In vsako uro izginejo s planeta tri živalske vrste. Od leta 1800 je prebivalstvo na našem planetu naraslo za sedemkrat, porabljam pa stokrat več.

Horror pleni, ko med vrstami oblek ne najdem sebi primerne, domača omara pa je polna oblačil; horror pleni, ko hodim mimo trgovin z mobilnimi telefoni, mimo trgovin z elektronskimi cigaretami, ko med desetimi in stotinami električnih in elektronskih strojkov ne prepoznam njihove uporabe in

sploh ne vem, čemu služijo. Groza pred polnostjo, ko v knjigarnah prebiram naslove knjig, se čudim velikanski produkciji in neskončni ustvarjalnosti človeka, pa se na koncu vprašam: kdo bo vse to kupil, kdo bo to prebral? Najnovejši podatki pravijo, da izide v Italiji 70.000 knjig v enem letu, v Sloveniji se samo pesniških zbirk natisne okoli sto na leto. Je zaradi količine knjig bralna kultura kaj večja? Mnogi strokovnjaki opozarjajo na posledice, ki jih imajo množični mediji, računalniške igrice in gledanje televizije, filmov ali risank na naše kognitivne sposobnosti. Meta Grosman, anglistka in strokovnjakinja za branje, primerja učinke, ki jih imajo na otroka poslušanje in branje pravljic na eni strani ter gledanje risank na drugi. Pri pretiranem gledanju risank je zanemarjena zgodnja bralna vzgoja. Otroci imajo pozneje v šoli težave z branjem. Prav glasno branje v družini pa vpliva na poznejše otrokove bralne sposobnosti. Branje je pogoj za uspešno šolanje, kot tako pa ni le pot do leposlovja, ampak spodbuja tudi kognitivni razvoj.

Zgrajanja še ni konec. Horror pleni, ko se po nekaj letih spet peljem z vlakom in imajo potniki, vsi, brez izjeme, najsi bodo mlajši ali starejši, moški ali ženske, usmerjene uprte poglede v pametne telefone, tablične računalnike, elektronske knjige ... Navadni dlančnik se zdi že arheologija. Hči me pouči, da imaš z internetno povezavo dostop do Facebooka, Twitterja, Linkedina, Skypa, Facetima in da imajo pametni telefoni poleg spletne povezave še Whatssap, Instagram, Bitstrips, GPS itd.

Horror pleni, ko se v avtobusu na glas pogovarja po mobilniku po več potnikov naenkrat in moraš poslušati zasebne pogovore, ki te ne zanimajo, predvsem pa ne sodijo v ta kraj. Dolga leta smo živeli v okolju, kjer so ljudje skrivali svojo zasebnost in jo varo-

vali pred vsiljivci, zasebnost je bila dragocena. Danes pa, kot da ni več občutka sramu, ljudje si celo želijo, da bi bili opaženi in prepoznani in svojo zasebnost promovirajo na takoimenovanih socialnih omrežjih. Na Facebooku, ki je v desetih letih, od kar obstaja, zrevolucioniral način komuniciranja, lahko izbrskaš najbolj nepričakovane informacije, vsem lahko poveš, kje si bil, s kom si bil, kaj si delal in kako je bilo, v trenutku obkroži tvoj selfie ves svet in sekundo kasneje izveš, kdo te je všečkal. Odrasli uporabniki, ki naj bi bili obdarovani z zdravo pametjo, se lahko še obvarujemo pred vsiljivostjo množičnih medijev, čeprav je tudi med nami vse več odvisnikov, mladi pa dobivajo v teh medijih nove napotke za odraščanje, neko novo, svojevrstno »vzgojo«, ki jim je starši ne morejo ali ne znajo več dati. Nek učitelj telesne vzgoje je v slovenskem nacionalnem dnevniku zaskrbljeno opozoril, da naše mlajše generacije niso dovolj telesno pripravljene za napore, ki jih šola s svojimi programi nalaga. Malčki so v prvem in drugem razredu bistveno slabše telesno in motorično pripravljene, kot so bili pred 20-30 leti. Skregani so s tekom in tudi z lastnim telesom. Razmišljanje, zbranost, telesna moč in spretnost so vendar temelj za uspešno umsko delo in napredovanje. Resno se moramo zamisliti, kako množični mediji vplivajo na najstnike. Mladi prevzemajo vrednote, ki jim jih le ti ponujajo. Odrasel postaneš, če kadiš, piješ, si spolno aktiven in troiš. Na avtobusu številka 35, ki iz mesta pelje v Lonjer, videvam zadnja leta trume najstnikov, 14, 15, 16 letnikov. Kam se peljejo? Odkrila sem, da je njihov cilj osmica. Kaj tam iščejo? Morda odraslost, svobodo, veselje, ki naj bi se skrivali v alkoholnih hlapih? Reklamni oglasi jih prepričujejo, da bodo srečni, če bodo kupili pravi izdelek, takega, kot ga imajo njihovi vrstniki, prav take izdelke, kot jih oglašujejo množični mediji. Ta vrsta miselnosti postavlja v ospredje užitek. Vprašajmo se, če bodo bodoče generacije zmožne tistih ročnih veščin in spretnosti, ki so bile od nekdaj lastne človeku; če bodo znali opravljati vsakdanja dela, ob katerih smo mi zrasi in ki so oblikovala naš značaj, našo vztrajnost, disciplino, delavnost, odgovornost in čut za pomoč družini. Homo sapiens je prekosil tistega, ki mu pravimo homo faber, prehitel ga je. O posledicah, ki jih prinaša današnji način življenja, tu ne bi ugibala. Napredek tehnologije je vsem nam izboljšal življenje, hvalabogu, in poti nazaj ni. Bi se bilo pa vredno zamisliti nad besedami, ki jih je pred mnogimi desetletji izrekel Albert Einstein: »Bojim se dneva, ko bo tehnologija prehitela našo človečnost. Takrat bo imel svet samo generacijo idiotov«. Morda se ta dan bliža.

Loredana Gec.

Občutek groze ob polnosti in zasičenosti, ta horror pleni me noče zapustiti. Občutim ga, ko gledam nekulturne in glasne debate po televiziji in ugotavljam nezadržno drsenje v barbarizacijo mnogih političnih predstavnikov, ki naj bi bili odgovorni za dobrobit državljanov; ko slišim zmerljivke in obscenosti, žaljivke in grožnje, ki se jim ne znajo izogniti javne osebe; ko na spletu ponujajo ogled fotografske razstave na temo »anus«. Ogled dolge vrste uokvirjenih posnetkov prav tistega anatomskega dela različnih očitno brezsravnih oseb v povečanem formatu vzbuja odpor in vpraša se po smislu razgaljanja telesa, ki bi moralo biti sveto. Podobno serijo umetnin, tokrat v obliki mavčnih reliefov, je nek sodobni umetnik ustvaril na temo "vagina". Še en primer oskrunjenja telesa mi prihaja na misel: umetniški performans, tako imenovana body art, ki prikazuje tetoviranega moškega, ko si odreže kos lastne tetovirane kože, jo napne na podlago, nato pa uokvirira.

Človeku gre na bruhanje od milijona podob, ki bi jih moral prebaviti v enem samem dnevu. Če pomislimo, gre za tektonski premik v temeljih naše civilizacije, ki je spremenila svoj vrednostni sistem, ga razvrednotila, s tem da je postavila za vrhovno merilo družbenega življenja profit in za merilo osebnega življenja užitek. Naj se sliši še tako moralizatorsko, kritično in črnogledo, je to tisto, kar me bega in žalosti. Ali smo res izgubili iz zavesti, kaj pomeni kultura, tista dejavnost človeškega duha, ki je oblikovala našo civilizacijo in bi morala še vedno biti njen temelj. Ker če se sesuje temelj, se sruši tudi zgradba sama. Tega pa si ne smemo privoščiti.

Spet se bom vrnila k modrecu, ki se sprašuje o temeljnih stvareh človeštva. Na vprašanje, kaj je kultura, odgovarja takole: "Kultura je negovanje sposobnosti razločevanja med dobrim in slabim, med grehom in zaslugami, med resnico in neresnico, je negovanje sposobnosti, ki kroji naše vsakodnevne izkušnje. Kultura je tudi opuščanje slabih misli, občutij in lastnosti ter negovanje dobrih misli, občutij in kreposti. Zaradi vpliva kulture postane človek širokosrčen."

Ali bomo imeli dovolj moči in pameti, da bomo znali vse to uresničiti?

Odločiti se moramo. Na vsakem koraku se odločamo.

Svoje razmišljanje, za katero ste mi dali organizatorji nocojšnjega večera priložnost, da ga povem na glas, (za kar se vam zahvaljujem), bi rada zaključila s pesmijo meni zelo ljubega pesnika Borisa A. Novaka, da ublažim občutek nemoči in pesimizma, ki je zavel iz mojih besed.

OD/LOČITVE

Med zemljo in nebom izberi obzorje.

Med gozdom in poljem izberi jaso.

Med hišo in cesto izberi hišo in cesto.

In vrt.

.....
Med domom in potjo izberi dom:

itak boš do konca dni potoval na krilih hrepenjenja.

Med potjo in domom izberi pot:

itak boš za vekomaj ostal doma v svojem domotožju.

.....
Med dvema avtomobiloma izberi hojo čez polje.

Med dvema avtomobiloma izberi vlak,

ki te bo popeljal v rojstni kraj.

Med dvema avtomobiloma izberi čoln

in zaveslaj proti večerni zarji, ki drhti na vodi.

.....
Med dvema prijateljema izberi tistega, ki manj govori.

Med dvema nasprotnikoma izberi močnejšega:

šibki nasprotniki so bolj nevarni,

ker v boju dajo vse od sebe.

.....
Med ljudmi, ki jim pomagaš, ne izbiraj.

Če že moraš izbrati, izberi tiste,

ki te zaradi pomoči ne bodo sovražili.

.....
Med dvema besedama izberi tišjo.

Med besedo in molkom izberi poslušanje.

Med dvema knjigama izberi tisto, ki je bolj prašna.

Med zemljo in nebom izberi ptico.

Med dvema živalma izberi tisto, ki te bolj potrebuje.

Med dvema otrokoma izberi oba.

Med manjšim in večjim zlom ne izberi nobenega.

Med obupom in upanjem izberi upanje:

težje ga boš nosil.

Hvala!

Nataša Konc Lorenzutti

Bližina daljave

Novela je prejela prvo nagrado na 42. literarnem natečaju revije Mladika

Njen obraz je bil nalepljen na notranjo steno mojega spomina, vendar je bil že nekoliko odsvaljkan in zbledel, zato ga nisem znala prav umestiti. To je bilo po vojni, ko sem že prišla služiti v mesto. Ves čas, odkar me je šjora vzela pod streho ene tistih gosposkih hiš, ki so pred vojno pripadale neki drugi družini, me je preganjala misel, da sva se nekje že srečali. Bila sem skoraj prepričana. Vsakič, ko sem jo pogledala, me je obiskal preblisk, podoben vsiljivemu gostu, ki ga vabiš in odganjaš hkrati, ker ni bil prijeten, ampak se je mešal s tesnobo, podobno zagatni močnati hrani, ki jo z muko pogoltnoš in te pri tem zaboli v požiralniku. Eno leto sem že služila pri njej in vsakič, ko me je preblisk oplazil, sem verjela, da bo slika naenkrat oživela in se postavila na pravo mesto. Vendar mi je morala šjora pri tem pomagati. Najbrž je to naredila nehote, po naključju. Skupaj sva nekega dopoldneva zlagali oblačila za njeni dekllici, ko je na lepem vprašala:

»Kako je, Anica, ali kaj pogrešate vašo vas?«

Meni je spet, kot že tolikokrat prej, postalo kislo v grlu ob misli na sestre, brate, starše, hribe, polja, gozdove, pogorišče, klet, pokopališče, cerkev ... Spet sem debelo pogoltnila, spet se mi je nabiralo v prsnem košu. Navsezadnje sem le odgovorila:

»Oh, gospa, in še kako!«

Ob tem se mi je gotovo zatresel glas. Ona pa je takole postrani, očarljivo, nagnila glavo in rekla:

»Jaz sem bila pa samo enkrat gor, v tisti vasi, pa še to ponoči, v temi!«

Vse, kar sem imela že za silo pospravljeno, se je spet raztreščilo, kot da bi prišlo do zapoznele eksplozije. Ta nagib glave dobro poznam! Zdaj sem vedela in mogoče celo našla v sebi sled doumetja, zaradi česa lahko žrtev čez noč postane rabelj. Zaradi zla, ki rodi zlo in ta potem rodi še hujše zlo in tako naprej, dokler se v verigi ne najde kdo, ki zmore odpustiti in se okleniti Ljubezni ... Nekaj o svoji gospe sem izvedela že od njene matere; o tem, da so ji fanta ubili fašisti in da jo je mržnja pognala v gozd, kjer potem najbrž ni kaj dosti premišljevala, ampak je samo drsela s plazom, v katerem si moral otopeti, da si preživel. Je

to, da sva po vojni padli skupaj, znamenje, ki ga moram pravilno razumeti in zaradi njega preurediti svoj spomin? Bi mar sprejela službo pri njej, če bi vedela, da je moja šjora prav tista lepa mlada ženska, ki me je begala v strašni noči pred leti, ker se njene tople oči niso ujemale z namenom, zaradi katerega je prišla?

Oba z možem sta bila dobra do mene, pošteno sta mi plačevala, dovolila sta mi hoditi v cerkev in nikoli me ni nobeden od njiju vprašal po bratu, česar sem se najbolj bala. Zato še danes ne vem, ali sta vedela ali ne; ali me je šjora spoznala ali ne. Takrat, med vojno, ko je na vratih naše požgane hiše čebljala s postrani nagnjeno glavo, sem bila jaz le trhel otrok, ona pa čvrsta in pogumna lepotica, vsi smo strmeli vanjo. Njeni opravki so bili preveč vzvišeni, da bi se ukvarjala z našim smrkajem. Tudi zdaj je bila ona zgoraj, jaz spodaj. Oba z možem sta imela nekakšne zasluge za to, da sta lahko sedela na gosposkih zofah, čeprav jima niso pristajale, bila sta podobna amaterskim igralcem, ki se spotikajo v kraljevskih kostumih in imajo krone ves čas nekoliko postrani. Vseeno sem ju spoštovala in jima služila, čeprav je v mojih nosnicah še vedno bival smrad iz gozda, ki se je vanje zažrl in ne bo nikoli povsem izginil.

»Kje imate pa vi, mati, blago?« je tiste noči prikupno zagrulila na vratih, natančno se spominjam vsake njene besede, postrani je nagnila glavo in zapela vprašanje tako, da je na koncu privila ton navzgor. Njena prijaznost in lepota sta viseli na brzostrelki in za njo so stali trije oboroženi moški, ki pa se niso smehljali in prikupno grulili. Mama je drgetala, otroci smo goltali solze. Že vnaprej smo bili sestradani. Ona pa je še vedno takole simpatično migala z glavo in se skoraj smehljala, ko je spravljala naše zadnje žito v nahrbtnik.

A to seveda ni bil njihov prvi obisk in tudi zadnji ne. Samo ona je takrat prvič in zadnjič prišla v našo vas. Poslanci so bili namreč vsakič drugi, vedno tuji, domačinov ni bilo med njimi. Prvič je zabobnelo po vratih v noči po očetovem pogrebu.

Izgubili smo ga tako na hitro, da se sploh nismo dobro zavedeli, kaj se dogaja. Bila je zima, v začetku triinštiridesetega. Prehladil se je, ko je nesel davek Italijanom v Cerkno, kamor je bilo nekaj ur hoda. Malo je kašljal, nič hudega ni kazalo, bil je še mlad. Mislila sem, da bo v nekaj dneh dober. Da ima *fulminante*, so rekli naši, nekakšno *hitro* pljučnico. Jaz, ki sem imela devet let, sem si mislila, da se tako imenuje zato, ker bo šla *hitro mimo*. Mama je poslala po župnika in ko je ta odšel, nas je zbrala okrog postelje.

»Dajte očetu roko,« reče. *Stojim čisto zraven, tako da čutim njegovo dihanje na licih. On me ne pogleda. »Srečno, tata,« rečem, ker se ne morem spomniti ničesar boljšega. Moj glas je tih, da ga še sama komaj slišim. Stresam mu roko, nočem je izpustiti. Oče ima trdno zaprte oči, negiben je, samo roka, ki mu jo tresem, se premika. Ne razumem, kaj se dogaja. Oče bo vstal in spet bo vse po starem, si govorim, samo za lahko noč mu voščimo. Vendar vztrajamo ob njem, nihče se ne premakne. Mama steče ven in prinese dojenčka. »Andrej, poglej Emila,« skoraj zavpije. To me začudi in še bolj preplaši. Oče tudi zdaj ne odpre oči. Vedno bolj sunkovito diha. Zgrabi me strah, ki je hujši od vseh, kar sem jih poznala dotlej. Podoben je pošasti, živemu vragu, ki se me bo vsak čas polastil. Materi me bo vračal samo še po koščkih, največji in najdragocenejši del mene pa bo za zmeraj obdržal zase. Mati presunljivo zatuli. Zakaj je šla vendar klicat župnika, se sprašujem. Če pride k bolniku duhovnik, je konec, to bi vendar morala vedeti! Naenkrat stisne Emila k sebi in teče z njim ven. Jožef plane za njo in hlipta: »Ne joči, no, saj bomo pridni, boš videla!«*

Naslednjega večera, po pogrebu, ležimo z materjo v veliki kamri. Vsi po malem cmihamo in se stiskamo drug k drugemu; neprebavljiv, v grlo natlačen in neizjokan zamašek v mojem grlu se noče vdati. Pošast se je prisesala name. Vseeno se počasi utapljam v nemiren dremež. Tedaj zabobni. Jožef steče dol. Ostali mu sledimo, napolnimo stopnice nad vhodom. Jožef odpahne vrata. Zunaj so neznani oboroženi možje. Eden sune brata s puškinim kopitom in zarohni: »Smrt fašizmu!« Jožef ne ve, kaj naj odgovori. Beseda smrt me udari. Vojak nas ošine s trdim pogledom. »Kaj jočejo otroci?« revskne. Mama odgovori z milim glasom: »Oče jim je umrl, danes smo ga pokopali.« Vojaku se obraz nekoliko razneži, iz železne skulpture se spremeni v za silo živega človeka, tako da nam je brž malo lažje, vsaj malo. In oni se mirno poslovijo. Ničesar nam ne vzamejo, dajo pa tudi ne; samo še več strahu pustijo za seboj.

Zjutraj izvemo, da so ponoči odvedli sosedo, župnikovega brata. Bil je izobražen in radodaren mož, imeli smo ga radi. Sprašujem se, kaj je zagrešil, da si je zaslužil kazen. Želim si verjeti v pravičnost, a se mi vse drobi. Postajam nebojgljena igračka pošastnega veličanstva.

Mami smo bili res v pomoč, kakor je Jožef obljubil. *Tiktak* je bilo vse narejeno. To je bila očetova dediščina. Vedno je rekel: *Dajmo, otroci, tiktak bo narejeno*. In tako je tudi bilo. Delali smo skupaj, cele dneve. Z Nežko niti v šolo nisva redno hodili, ker sva skrbeli za Emila. Strah, ki mi je vladal, pa se je bohotil kakor krovna, mesnata rastlina, s kakršnimi so preraščeni grobovi in se zajeda celo v kamen. Vedno, kadar sem kasneje pokazala nekaj poguma, je bil ta samo navidezen, zunanji in lažniv.

Tisti strah, ki sem ga poznala prej, je bil nedolžen mladič pošasti, ki me je ugrabila zdaj. Prej sem se bala kač in duhov umrlih, s katerimi smo otroci strašili drug drugega. Bala sem se tudi črnihov s cofi, ki so včasih prišli v vas. Vendar sem se doma, pri starših, počutila varna. Navadni italijanski vojaki, ki so stanovali v šoli, so bili prijazni. Nosili so nam hrano, prišli so nam mlatit žito in tudi mi smo pomagali njim. Ampak kakšni strahopetci so bili! Kadar je le malo zadišalo po nevarnosti, so že klicali svoje mame. Smejali smo se, ko smo videli odrasle moške v uniformah, ki cvilijo »*mamma mia*«, kakor mladi mački. Pa kapitulaciji so čez noč izginili. Nad našimi vrati so pustili napis: »*Grazie a voi, benefattori!*«

Res je, da smo hodili v italijansko šolo, a naši dve učiteljici sta bili Slovenki. Poučevali sta v italijanščini, med seboj pa smo govorili po domače. Fašistične parole so nam šle skozi eno uho noter, skozi drugo ven. Tudi napisa v gostilni, ki je zahteval, da se v njej govori samo italijansko, ni nihče upošteval. Spomnim se, da je bil za nas udarec, ko so zamenjali železničarje. Naše so poslali v Italijo, k nam so prišli tujci. Toda nasilja, izživljanja in poniževanja, kakšnega so doživljali na Goriškem, Vipavskem in Tržaškem, nismo poznali. Starši so nas učili, da moramo spoštovati ljudi druge narodnosti, zato smo živeli v sožitju z njimi. Za zaprtimi vrati našega doma pa smo skrbno negovali slovenstvo; brali smo slovenske knjige, zvečer molili rožni venec in peli. Vsak večer smo izrekli tudi prošnjo »za naše, ki se matrajo po grmovju«.

Vendar smo čutili, da se pripravlja nekaj čudnega. Med odraslimi se je marsikaj šušljalo, govorili so

vsemogoče, najbrž tudi oni niso vsega razumeli. Ko so prvič našli letake Osvobodilne fronte, je sosed rekel, da OF najbrž pomeni »Ohranite Fino«. Domov smo dobivali časopis Domoljub, ki so ga starši skrivali tako pred fašisti kot pred partizani. V njem smo lahko brali, kaj se dogaja v Rusiji, pa tudi pri nas, na Dolenjskem, zato smo postajali nezaupljivi.

Partizani so prihajali vedno bolj pogosto. Kadar so nas ponoči zbudili udarci po vratih, smo vedeli, kaj bo. Niso bili prizanesljivi, to pa že moram povedati. Odnášali so hrano in odeje, ne da bi vprašali, če lahko damo. Njihova naloga je bila višja od pritlehne dolžnosti matere, da nahrani sebe in svoje nepomembne otroke. Jeseni triinštiridesetega so nam začeli odvažati živino. Puščali so neke obrazce, na katerih je pisalo, da nam bo oblast po vojni vse vrnila, a moja mati jim tega ni verjela.

Ko so Italijani odšli, so šolo naselili partizani. Dobili smo tudi partizanskega učitelja. V eni sobi je bil pouk, v drugi štab. Vanj se je šlo skozi učilnico. Ivan in Rozi sta hodila v večerno šolo. Enkrat je k učitelju prišel poveljnik štaba in mu nekaj šepnil na uho. Učitelj je ugasnil luč. Učenci so slišali, da je šlo mimo nekaj ljudi. Čez čas so iz daljave slišali strel. In potem se je vojak vrnil, spet so ugasnili luč in spet je završalo skozi prostor.

Februarja štiriinštirideset so prišli po Jožefa, ki je dopolnil šestnajst let. Ovijali smo se v strah in molk. Šli smo v senožet in naleteli na oduren smrad. Najprej smo mislili, da je v kakšnem grmu poginila žival. Potem pa smo zagledali izgubljen čevljev ali nagnito roko, ki je štrlela iz zemlje. Grobovi niso bili globoki, umorjence so zagrebli na hitro, tako da so jih lahko raznesle lisice. Nikomur nismo pripovedovali o tem, ker smo nekje v sebi vedeli, da se ne sme. Samo bežali smo stran in se skušali otresti grozljivih podob, ki so nam oskrunile otroštvo.

Sosedov fant opazi, da ključavnica v vratih štaba ni zamašena. »Poglejmo noter,« predlaga s pritajenim glasom. Trije smo: on, moja sestra in jaz. Radovednost je močnejša od hude slutnje. S sestro mu prikimava. Najprej sam pristavi oko, starejši in pogumnejši je od naju. Ne ostane dolgo pri ključavnici, od zadaj vidiva, da mu hrbet trzne. Naslednji hip odskoči, ničesar ne reče; njegov pogled je podoben boljšečim očem zaklanega zajčka, umakne ga pred nama, si pokrije usta in steče ven. Z Rozi se spogledava, še malo oklevava, nato

Rozi pristopi. Pokuka na hitro, zastoka, si zatisne oči in se spusti na tla ob steni. Obraz zarije v kolena. Vem, da ne bo dobro, če pogledam tudi jaz, a vseeno hočem; nekaj v meni je že zamrlo; tisti vzvod, ki te samodejno vleče stran od groze. Nastavim oko, izostrim ... in ga takoj spet zatisnem. Prepozno. Slika je posneta, nikoli več se ne bo izbrisala, nobena svetloba ne more uničiti filma, na katerem se je ovekovečila ...

Mislim, da se v Rozi ter v druge brate in sestre vse to ni tako globoko vrezalo kot vame. Počutim se kot zaklenjena skrinja, katere ključ se je med vojno izgubil. Skrite podobe in zatrite besede so me napolnile do zadnjega prostorčka, zdaj pa počasi lezejo ven skozi špranje. Kadar ležem in počivam, pridejo in me žgejo v glavi. Nočejo zagoreti, samo tlijo. Najhuje se pregrevajo zaradi Jožefa. Njegovo zadnje pismo, poslano v letu petdeset iz Avstralije, sem tolikokrat prebrala, da sem ga včasih v sanjah ponavljala, kot da bi ga hotela oblikovati iz besed, ki jih je zapisal: »Molite zame, ker nisem trdnega zdravja in če v tujini človek nima zdravja, ga tujina požre.« Po tistem ni bilo od njega nobenega glasu več. V naravi stvari bledijo, umrejo in razpadejo, v meni pa se že leta samo krepijo; večajo se in so vedno bolj prekrvavljene. Tega se bojim. Lahko bi začele poganjati iz mene, kakor trava, ki jo po suši zmoči dež. Niti moj pokojni mož ni vsega vedel. V desetletjih, ki sva jih skupaj preživela, se nisem opogumila, da bi mu razkrila, zakaj je brat pobegnil. Vcepili so mi v glavo, da smo izdajalci in zato me je bilo sram. Da je brat pogrešan, je mož že vedel, ne pa tudi, zakaj se je skrival – ali pa morda ni hotel vedeti. Zanj enostavno ni več obstajal, spadal je k obveznemu davku, ki ga je za tisto, kar so nekateri imenovali svoboda, plačala skoraj vsaka slovenska družina.

Ne morem doumeti, kako je lahko prišlo do tega, da nisi mogel delovati po svoji vesti. V mislih obnavljam dogodke in tuhtam, kje se je zalomilo. Bi morda jaz lahko storila kaj, kar bi spremenilo tek zgodovine? Vem, da je misel blazna, a vseeno se je ne morem otresti. Kaj naj bi Jožef naredil? Nikoli nam ni povedal, zakaj je prebegnil, lahko si samo predstavljam. Zagotovo pa zdaj vem, da ni bil strahopetec, še manj izdajalec. Za slovenstvo bi dal življenje, moral se je zgoditi nekaj drugega! Kaj pa je on vedel o igricah tistih, ki so sedeli na varnem v svojih štabih! Domov ni mogel priti, vsi vemo, kaj bi to pomenilo, zato je ušel na drugo stran. Bil je še mladoleten, pa je že dobil sramotilno znamenje, ki se ga do konca življenja ni rešil in se je zaradi njega prijelo tudi nas.

Ivan je bil dobro leto mlajši od Jožefa. Partizani ga še niso prišli iskat. Je pa vozil zanje in jim nosil pošto. Tudi za družino je skrbel, po Jožefovem odhodu je bil najstarejši brat pri hiši. Potem pa so v vas prišli Nemci, bilo je junija štiriinštiridesetega. Nikoli prej niso hodili gor, pomikali so se po dolini. Zagotovo bi šli mimo tudi takrat, če jih ne bi partizani dražili in streljali nanje iz bližine vasi. Spomnim se, kako sem šla po gozdu k sorodnikom, ko je mimo mene prifrčala kroglja. Partizani so streljali od cerkve na hribu, zato so Nemci, med njimi je bilo tudi nekaj Italijanov, prebrodili Idrijco in prišli v vas. Naši nas niso niti opozorili, ostali smo brez zaščite. Če bi vedeli, da prihajajo, bi vsaj fante poskrili.

Mama je vsa iz sebe, ker so partizani malo prej pri nas kuhali golaž, zato nasuje detelje v kotel, da ga ne bi odkrili. Ivana pošlje v posteljo. »Pokrij se in se delaj, da si bolan,« ukaže, Ivan jo uboga. Okrog poldneva je. Šest vojakov stopi v hišo. Vpijejo, iščejo fante. Mama pokaže na Ivana v postelji. Pet jih gre mimo njega, prikimavajo, verjamejo, da je bolan. Šesti odgrne odejo, Ivan je v čevljih. Mama vije roke, prosi, naj ga pustijo doma. Vojaki se ne zmenijo zanj, vržejo ga iz postelje in ga odvedejo. Zaprejo ga v nek senik. Dvorišče in kuhinja sta polna moških. Kričijo, koljejo prašiče in kokoši, režejo, kuhajo, pijejo, tulijo. Mama nas pošlje v očetovo sobo. Tam mirimo Emila, molimo in jočemo. Nemci pridejo gor, pijani so, razbijejo klavir, potem se spet poberejo v kuhinjo, vedno bolj rjovejo. Vas preletava letalo, štokrlja. Pozno zvečer pride v sobo nek Italijan. Zagleda nas tam na tleh in reče: »Poveretti!« Potem gre nazaj v kuhinjo in se vrne z loncem juhe, v kateri je zakuhan riž. Prinese tudi kos mesa in eno žlico. Nato izgine. Najprej nahranimo Emila, ki ima tri leta, kar ostane, si razdelimo. Zjutraj nas mama z dekami pošlje na hrib za cerkev. Sredi dopoldneva zagledamo dim od sosedove hiše, podoben je sveči, spodaj pa se začenjajo dvigovati plameni. Vas zagori kakor bakla. Priteče Rozi, najstarejša sestra, ki so jo Nemci zadržali. Hoteli so izvedeti, kje so terenci, a Rozi jim je ušla. Mame še vedno ni od nikoder. Zato gre Rozi nazaj dol. Najde jo za hišo, kjer leži zastrupljena z monoksidom. Padla je, ko je skušala iz ognja rešiti mlatilnico, slamoreznico in zadnjega prašiča. Rozi privleče mamo gor. Spravimo jo v hišo, kjer živi vdova po župnikovem bratu. Njena streha je iz cementa, hiša ni pogorela, samo okna so popokala. Iz farovža prinesejo juho za našo mamo, a ona vse izbruha. Joče za Ivanom, ki so ga odpeljali v Gorico.

Takrat bi ga še lahko rešila, ker je bil mladoten, vse druge matere so izvlekle svoje sinove. Tudi naša je že dobila prepustnico, spekla je kruh, da mu ga bo nesla v zapor, a so ji čez dve uri prepustnico vzeli, ker so videli, kako se piše. Zaradi Jožefa, ki je prebegnil k domobrancem. Vse nas je nosil na vesti, ubogi brat. Nekega jutra je mama v kuhinji požgane hiše na štedilniku našla listek, obtežen s kamnom, na katerem je pisalo: »Smrt izdajalcem«. Tudi vaški otroci so nas zmerjali: »Švabobranci, bela garda, zdaj vas jemlje že hudič, z vašo zmago ne bo nič!«

Niso nam dodelili sredstev za prenovo pogorišča. Konjička, ki so nam ga dali po vojni, so takoj spet vzeli nazaj. Sami smo se morali znajti. Jožef je z nekaj drugimi domobranci po osvoboditvi bežal proti Italiji. Pred mejo so jih prestregli partizani. On je bil edini, ki mu je uspelo pobegniti, vse ostale so postrelili v kavernah. Sredi noči se je prikradel domov. Mi smo še vedno spali pri sosedih. V okno je priletel kamenček. Bil je v domobranski uniformi. Mama ga je skrila v klet požgane hiše. Tam je ostal čez poletje, do oktobra. Nosila mu je hrano in knjige, ki jih je čez dan lahko bral v medli svetlobi kletne line. Zabičala nam je, da ne smemo nikomur črhiniti o njem. Jeseni je zbežal čez mejo. Enkrat po tistem je šel sosed, vaški krojač, v našo klet po sol, ker je pomagal pri kolinah. Takrat je iz kasona izginila domobranska uniforma. Mama se je bala, saj je bil sosed komunist. Če bi nas naznanil, bi tudi mi izginili, vendar se nam ni nič zgodilo. Kmalu po tistem je sosedova hči prišla iz hiše v eni lepi jakni, za katero smo dobro vedeli, iz česa je narejena.

Potem je prišlo Ivanovo pismo iz Nemčije. Bilo je čudno, napisano v nemščini. V njem nas je prosil za nogavice in čokolado. Mama je slutila, da gre za prevaro. Pisava ni bila njegova, on nam ne bi pisal v nemščini, pa tudi za sladkarije ne bi prosil, saj je vedel, da še kruha nimamo! Tistega večera je šla mama polna hude slutnje mimo naše požgane hiše in zagledala v njej luč. Pritekla je v izbo, kjer smo spali in molila k dušam v vicah, naj ji razodenejo resnico. Tedaj sem jaz v spanju zakričala: »Ni ga več, mama, ni ga več!« Zanj je bilo to znamenje, zrušila se je. Res ga ni bilo več. Po vojni nas je obiskal fant, ki je bil z njim v lagerju na Češkem. Povedal nam je, da je Ivan že po dveh mesecih podlegel. Star je bil manj kot šestnajst let.

Mama je kmalu umrla. Jožef je bil že v Italiji, ni mogel priti na njen pogreb. Pisal nam je, da odhaja v Avstralijo. Od tam smo nekaj časa dobivali izropane pakete in nazadnje pismo, ki ga je zaključil z mislijo, da tujina lahko človeka požre. Njega je res. Izginil je brez sledu. Iskali smo ga prek Rdečega križa, nikoli ga nismo našli.

Potem pa ta objava na internetu! Ko mi je sin povedal zanjo, sem sedela za kuhinjsko mizo pri sestri in v trenutku mi je otrdelo celo telo. Niti dihati nisem mogla več normalno. Z rešilcem so me peljali na urgenco. »Zamerim, zamerim,« sem ponavljala, nič drugega nisem mogla spraviti skozi otečeno grlo. Mislili smo, da je bil vsa ta leta mrtev! Šele kasneje, ko sem ležala v bolnišnici, se mi je začelo svetlikati, zakaj je zabrisal sled za sabo. Ker so tudi tam lazili za njim. Hotel je obvarovati nas, tukaj, na tej strani – da bi se rešili madeža. Vse to je bilo zame preveč. Zdelo se mi je, da toliko groze enostavno ne more skozi moj organizem.

Poizvedbo je objavila njegova hči. Niti sanjalo se mi ni, da imam v tujini dva nečaka, Sofio in Emila. Šele po očetovi smrti je začela iskati njegov izvor, prej si ni upala. Nikoli ni razodel ženi in otrokoma, kdo je, od kod je prišel, kje so njegovi sorodniki in zakaj je zbežal iz domovine. Imel je ponarejene dokumente. Samo to jim je povedal, da pogreša brata Emila in je zato sina poimenoval po njem. Kadar se je razburil, je govoril njim nerazumljiv jezik. Ko sta otroka odrasla, jima je obljubljal, da jima bo vse napisal, a tega ni storil. Zamerila sta mu, sin še veliko bolj kot hči. Pomislila sta celo, da je bil nacist in sta se po svoje bala resnice. Zgodbe, ki jih je pripovedoval o sebi, se največkrat niso ujemale med seboj. Sofia mu je nekoč predlagala, da bi svojega otroka vpisala v nemško šolo, ker ga je preizkušala, ali je morda Nемеc in mu bo to všeč, vendar je njeno idejo ostro zavrnil. Umrl je pred enim letom. Ves čas je bil blizu in obenem daleč. Mislil je na nas in nas pulil iz sebe.

Odnaša me divji, ubijalski tok. Neurje trga že zlepljene konglomerate naše družine ter sestavlja nove kombinacije, povsem šokantne in nelogične. Tabernakelj spomina je vlomljen in oropan. Ne morem si predstavljati, kaj se je bratu pletlo po glavi, ko je bežal od vsega znanega; kakšen je bil, ko se je oženil, pestoval otroka, se igral z njima, ju vozil v šolo, k zdravniku in na izlete, praznoval njune roj-

stne dneve, zakramente, jima čestital, ko sta diplomirala, peljal hčer pred oltar in jo predal ženinu, dobil vnuka, se postaral, izdihnil. Veliko časa bo moralo preteči, da se bo njegova nova slika v meni zlila s podobo pogumnega fanta, ki je ob očetovi smrtni postelji klical za materjo: »Ne joči, no, saj bomo pridni!«

Sedim za kuhinjsko mizo in opazujem Sofijin obraz. Hvaležna sem ji, da je prišla tako daleč. Vidim, kako hlasta po vsem, kar ji moremo povedati. Gledam jo in v njej nenadoma uzrem svojega brata. Kar naenkrat to ni več neka tuja ženska, ki ne razume našega jezika. Vtkan je vanjo, kakor zlate nitke, ki se zasvetlikajo pod določenim kotom. Verjamem, da razume zven naših besed, saj se je vanje vrasla narava sama: naš zrak, naša prst, ostro kamenje hudournih potokov, apnenec podzemnih rovov, šepetanje trav, škripanje in šelestenje starodavnih dreves, pa tudi drget naše groze, zamer in molka. Pred menoj sedi vnukinja mojih staršev, sestrična mojih otrok. Zazdi se mi tako nebojglena in zapuščena, kot da bi nosila na svojem hrbtu vse izgube svoje rodbine, za katere ni vedela, pa so jo vseeno poškodovale. Kot da bi tudi ona nosila sled pomanjkanja in hrepenenja po tistem žitu, ki ga je dekle s prikupnim nasmeškom stlačilo v nahrbtnik, da smo po tistem jedli samo še kuhane koprive; kot da bi se tudi vanjo nalepile podobe, ki me še vedno strašijo v temi. V njenih očeh oživlja radoveden vaški otrok, naša mala Zofka, moja nečakinja. Predstavljam si jo, kako sedi za mizo v izbi moje rojstne hiše, skupaj z vsemi bratranci in sestričnami, tudi z mojimi otroki, in pije pravkar namolženo mleko, da se ji cedi po bradi in kaplja na mizo. Vidim jo, kako potem steče iz hiše in vriska; svobodna, kakor bi moral biti vsak otrok na tem svetu, krili z rokami, se spotakne ob krtino, a se zopet pobere in hiti naprej. V teku se začne vzpenjati na hrib za cerkvijo. Z lahkoto ga zmore, skoraj pri vrhu je že. Tik preden ga doseže, pa se mi izgubi izpred oči. Zlila se je z obrisi dreves, ki jim je že začelo odpadati listje.

POPRAVEK

V zapisniku 42. literarnega natečaja revije Mladika, smo zadnjič napačno zapisali avtorstvo priporočene novele Korak predaleč. Avtorica omenjenega prispevka je Andrejka Jereb iz Idrije.

Peta Avenija in smrtne zagate (ali »marmelada newyorških kolačev« - 18. del)

In »lomastim« brezbržno skozi strani, popisanimi s skrbno pisavo moje prijateljice. Kot bi že vse znala na pamet, saj smo tako kulturno kot šolsko življenje doživljale skupaj s prijatelji ali občasnimi znanci, kar smo na dolgo in široko komentirale. Dokler je bila Zdenka prosta, tudi z njo! Saj res, zakaj Zdenke ne zanima prav nič, kaj je naše iskreno pajdašenje rodilo pismenega! Bi tudi jaz bila tako brezbržna, če bi stremela za družbeno povzpenjanje?

Se kar ustavim pri datumu, ko smo Tržačani prvič po letu osemindesetem »napravili kraval«, kakor mi je tedanje dogodke komentiral neki unejski časnikar, ko smo množično protestirali za izpustitev branitelja slovenščine v javnosti. Samov pogum in naše nade, da bo pravica zmagala! Zdenka je imela popolnoma novo krzno, ki si ga je kupila na obroke, Evica popolnoma nov pariški plašč in je z njim rano zgodaj šla na obisk k nekim milijarderjem, da bi tudi njihove hčere, ki so bile njene učenke, prišle na protestno zborovanje: »popolnoma miroljubno, saj zagovarjamo gandijevske metode«, jih je prepričevala, a se ne spomnim več, če jih je prepričala. Povsem nepričakovano so bile poleg nas nadvse vodilne osebe, slovenskim protestnikom pa so se pridružili tudi italijanski somišljeniki. »Monster proces«, kakor ga je imenoval neki unejski časnikar, se je vlekel dolge ure, a na koncu je briljantna obramba dosegla zmago! Kako sproščene so takrat bile naše misli, kakor da bi bili vsi prisotni dosegli pravo stopnjo dostojanstva!...

Ob Evičinem dnevniku sama obnavljam takratno dogajanje. Pogrešam nekoga, s katerim smo se borili.

Mar je Zdenka odmisllila vse tiste trenutke? Mar je politika njenega najdražjega tako zelo oddaljena od tedanjih idealov, da se ji ne zdi vredno izvedeti o Evici kaj več, odkar je odšla na oni svet?

»...Po dolgotrajni napetosti in oprostivni, ki jo je večina občutila kot oprostitev, veljavno za ves slovenski živelj v tržaškem območju, se je naše tedanje vsakdanje življenje umirilo, nekatere ustanovnice protislovenske narave pa so zagotovo proučile vzroke svojega poraza...«

Že zaradi takih zgodb me Evičini dnevnikarji zanimajo. Morda pa jih je pisala tudi ona prav zato, da bi jih kdo prebral...

»...februarja!

Škoda, da tu ni več pesnice Merlakove. Njene praznične pesmi so bile nam, ki znamo vse, kar je pona-

rodelega, na pamet, novo duševno poživilo. Nekateri mislijo, da so moderni, a nikakor niso. Zdi se mi, da gre do najzlahtnejše umetnine v pozabo in jih nadomestijo s čimerkoli, ker čas beži! In ni tako, kot je Prešeren napisal, da je beg (bežanje) nebožanska kategorija, ko pravi »...ker beg ni Bog«. Za danes velja prav nasproten pojav, saj svet in njegov čas hitita, kot bi bil »beg« pravi »Bog«. Filmska dinamika prehaja tudi na nefilmsko sedanje življenje! A to me niti ne moti več. Zanašam se na bližino prijateljice. Ena je dobro organizirala svojo družinico, Zdenka, eh, Zdenka pa bi rada nekaj več od življenja. Včasih bi rada vsilila kak življenjski vzorec, ki je za nas preabstrakten. Naj kar plava v oblakih, ji prepustim iluzije, ker zase točno vem, da me nebulozne ideje lahko le zavedejo!

Moji mladi znanci sledijo dan za dnem dogajanju v filmskih nadaljevanjih raznih ameriških dinastij in občudujejo vse, kar je tam nevsakdanje, saj vedo, da tisto življenje na ekranu vpliva na modele sodobnega vsakdanjika! Od posameznika pa je odvisno, kakšne vzornike si izbere! Ob vseh teh vizualnih učinkih sem na tistem srečna, ker je moj svet glasovna in besedna, skratka, zvočna igra. Vem, da to ni materialni, gospodarno perspektivni poklic, s katerim si izprosiš glorio na tej zemlji! Častihlepnost me prevzema le tedaj, ko zahtevam zase pomembne radijske vloge! Temu se ne morem odreči, da pa bi smela vplivati na izbiro iger, tega pač ne morem doseči!«

Spet me grabi dobra volja, ko pomislim, kako bi bila Evica uspešna govornica pri kakih političnih okroglih mizah, kako bi znala uspešno ustvariti vplivno vzdušje, če bi le krotila svojo odkritosrčno odrezavost. Sojenje slovenščini bi se namreč po mnenju slovenskih ljudi v tem mestu ne smelo nikoli ponoviti, kar ni bilo nikdar odvisno le od nas.

Brskam dalje med temi skrbno popisanimi listi in ji na tistem priznam, da sem jo podcenjevala, ker sem misllila, da je njena nadarjenost v tem, da je znala vedno imenitno zaigrati prve in stranske vloge... tu pred mano pa so cele »plahte« izvornih beležk, razmišljanj, anekdot in zagotovo več tehtnih kritičnih ocen, s katerimi nas je pogostokrat teatralno zabavala. Res je, ni imela nobenega diplomatskega pristopa, a se ni nikoli preveč razjezila, ker je to »prepustila mlajšim«...

(se nadaljuje)

Metka Kacin Beltrame

Benečija, mon amour

Pesmi so bile priporočene na 41. literarnem natečaju revije Mladika

Benečija –
pokončna, neugnana,
ponosna, preizkušena zemlja
pravljичne barve,
ljubezen daruješ,
spomine bolesti nam čuvaš.
Benečija –
svetla prihodnost te čaka.

Veter po Kalu
se sončnem
sprehaja,
Nadiži zeleni
kodra gladino,
jo mahne še v Briščo,
v Ljeso in Landar,
obišče domove,
prazna ognjišča,
na stara izročila
spominja,
jih šepeta:
mi tu smo doma.

Veter neugnan
silovit
in odločen,
preko zelenih
dolin
napoti se tja
do Trčmuna,
kjer poet,
očak velikan
počiva
in
opozarja:
ne odtuji se,
sin teh dolin.

Vihraj, vihraj
veter
pod Matajurjem,
zabriši sledove
strahu
in
grozot,
nasilja,
solza,
izbriši spomin
ko tu –
zaman –
divjal je
tiran.

Daleč si Špietar
daleč si Log
in Barnas in Ažla,
kakšna ura
je, zdej za Vahte?
Vsako ljeto
v cirkvah,
na britofu
je praznik spomina.
Tisti cajt
bi rad bil doma.

Zablestele
so zvezde,
se zbrale kresnice,
še luna prisluhnila ...
In utrne se zvezda
v to naše skrivnostno
beneško nebo:
kaj mi sporočaš,
kaj mi odvzemaš?
Le za hip
me poglej.

Peter Merku

Moje življenje v Nemčiji

XLVIII. Pomembne obletnice

(po avtorjevi smrti nadaljuje žena)

V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo v Petrovem oddelku dela na pretek. Zgodilo se je, da si ga je kdaj prinesel še domov, zato da je lahko po večerji v miru – ko sta otroka že spala – preštudiral kakšen še nerešen kočljiv problem. Nekoč je celo šel za velikonočne praznike v urad, zato da odpravi neko skrajno nujno in komplicirano delo. Ali je moral kdaj na vrat na nos odpotovati v Španijo, Bosno in še kam drugam.

So pa bili tudi dnevi, ko se je delo ob določeni uri ustavilo, kolegi so prekinili telefonske pogovore in se zbrali okoli pospravljenih pisalnih miz, ker so bili povabljeni na kakšen okrogli rojstni dan ali jubilej. Doseči petindvajseti delovni jubilej je bil velik praznik: za uslužbenca, za njegove kolege v uradu in v podružnicah, a tudi za kupce in ne nazadnje za samo firmo, o čemer priča posebna voščilnica, ki jo je osebno podpisal predsednik nadzornega odbora delniške družbe Siemens.

Med štiriintridesetletno službo pri Siemensu je tudi Peter doživel kar tri posebne obletnice: petindvajsetletni jubilej ter petdeseti in šestdeseti rojstni dan poleg poslovitvenega praznovanja ob upokojitvi.

Leta 1985 je že v decembrski številki internega mesečnika družbe Siemens bilo Petrovo ime vključeno v dolgi seznam jubilarantov za leto 1986. Njemu se je ta dopolnil 21. februarja, slovesnost se je pa vršila 24. februarja. Tisti dan je prišel po njega šofer in ga odpeljal v službo, ali bolje rečeno na kosilo v posebno menzo za goste, kjer so se pogostili skupaj z dvanajstimi izbranimi najvažnejšimi kolegi oziroma direktnimi predstojniki. Na jedilnem listu piše: Carpaccio à la cipriani / Venezianische Pfeffersauce / Risoleekartoffel; Rinderfleischsuppe mit kleinen Semmelklößchen; Gebratener Hasenrücken in Pfeffer-Preiselsauce / Hausgemachte Spätzle / Wintersalate; Pistazieneis auf frischer Ananasscheibe mit Granatapfelsirup.

Po kosilu so se skupaj podali v urad, kjer ga je na posebni mizi že čakala vrsta daril in pa množica najožjih kolegov ter s „pobratenih“ oddelkov, se pravi tistih, s katerimi je imel najpogosteje opravka. Bilo jih je toliko, ki so mu osebno čestitali, da se je direktor, ko je proti koncu praznovanja prišel do njega, pritožil, da mu je že večkrat hotel čestitati, a da je bila taka gneča, da je raje počakal v svoji sobi, da se vrste zredčijo.

Levo: vsakdo je želel gratulirati (levo med oknom naš Igor). Aperitiv pred kosilom v ožjem krogu (desno).

Na račun jubileja je tistega leta imel nekaj dodatnih dni dopusta in enkratno desetodstotni popust pri kakršnemkoli nakupu v interni prodajalni: telefon, kuhinjski stroj, radioaparatus, televizor ali kaj podobnega.

Že štiri dni kasneje smo se pa mi privatno oddolžili za izkazano pozornost z vabilom na večerjo v župnijsko dvorano. Na našem jedilnem listu je stalo: Kozarček za dobrodošlico / Jota, tržaška enolončnica / narezek / sirova plošča / slaščica Torino; točeno pivo iz Erlangena / vina iz Furlanije / oranžada in cocacola / mineralna voda / žganje iz Italije in Jugoslavije. Računali smo na najmanj petdeset ljudi. Sama nisem še nikoli kuhala za tako številno družino, in tudi nisem imela takih posod, kakršne bi potrebovala. V župnijski kuhinji so pa imeli ogromne lonce. Zato sem izračunala, koliko zelja, krompirja, čebule, kakšnega sala ali klobasic bi potrebovala, in sem skuhala vsako sestavino posebej. Nesli smo jih nato v župnišče, kjer sem dala vse skupaj v velik lonec, dodala še nekaj fizioloških konzerv, dobro segrela: jota je bila nared in je šla v slast vsem štiriinšestdesetim gostom.

V začetku aprila smo pa zaključili takratna praznovanja s povabilom na večerjo štirih zakonskih parov iz kroga najbližnjih sosedov.

Petdeseti rojstni dan je bil tudi velik praznik, ki so se ga s posebnimi, tudi ročno ilustriranimi in duhovitimi voščilnicami spomnili od vsepovsod. Ilustriranih knjig o mestih, v katerih je kdaj delal, se je kar nekaj nabralo. Ob vsaki taki priliki je vedno kdo fotografiral in nato uredil priložnostni album s podpisami vseh prisotnih.

Zgoraj: pisalna miza z darili in etiketa z voščili za 60. rojstni dan.
Desno: Pod cvetočo češnjo ob srebrni poroki.

Niti šestdeseti rojstni dan ni šel neopaženo mimo. Takrat so se najožji kolegi še posebno izkazali po duhovitosti in iznajdljivosti. Darovali so mu nekaj steklenic rdečega vina z originalno etiketo, kot je razvidno iz priložene fotografije. Tista, ki še vedno stoji v kleti v Erlangenu, in druga na Proseku sta nepoškodovani prestali vse selitve.

Na Tabru za zlato poroko.

Privatno sva tudi praznovala, in sicer čisto po domače, srebrno poroko. Tretjega maja 1986 je bil ravno tako lep, sončen, že skoraj poleten dan kot petindvajset let prej. Obletnico bi seveda najraje obhajala v Trstu, a ni nam bilo mogoče uskladiti različne službene in šolske obveznosti. Igor je tisto leto maturiral in je še živel z nami, Valentina, ki je študirala v Hildesheimu, je za to priliko prišla domov, tako da smo lahko skupaj praznovali. Običajna slovenska sveta maša je tisti dan bila popoldne v Weidnu, oddaljenem dobro uro vožnje z avtom.

Maševal je naš dragi župnik Vili Stegù s Prema pri Ilirski Bistrici, ki je služboval v Nemčiji s sedežem v Ingolstadt. Igor mu je stregel, Peter je bral obe berili, jaz sem spremljala ljudsko petje na harmoniumu, Valentina nas je razveselila z intermezzom na kitaro. Z vsemi prisotnimi smo se potem še zadržali v prijetnem klepetu ob kozarcu piva in prigrizku v bližnji gostilni ter se pozno zvečer vrnili v Erlangen, zavedajoč se, da smo preživeli dan, ki se bo uvrstil med najlepše družinske spomine.

Srečo sva imela, da sva leta 2011 utegnili praznovati tudi še zlato poroko, tokrat na Tabru, ravno tako

ob lepem vremenu in v družbi dragih prijateljev. Maševal pa je naš – skoraj bi rekla – 'družinski' duhovnik, škedenjski kaplan Dušan Jakomin, ki ni petdeset let prej poročil samo naju, temveč kako leto pred nama že Pavleta in Marto, ter pospremil Petrovega očeta in, žal, komaj leto dni kasneje, skupaj s svetivanskim kaplanom Milanom Nemacem, tudi Petra samega k večnemu počitku.

(dalje)

SLOVENSKA PROSVETA in ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE
razpisujeta

40. TEKMOVANJE ZAMEJSKIH AMATERSKIH ODROV

❧ MILADI ODER ❧

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi. Tekmovanje traja do konca leta 2014. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov:

SLOVENSKA PROSVETA, ul. Donizetti, 3, Trst; tel. 040 370846; sp@mladika.com

ali pa

ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, v.le XX Settembre, 85, Gorica; tel. 0481 538128

Renato Podbersič ml.

Tržaški romarji v Sveti deželi leta 1910

Kristjani smo skozi stoletja radi romali, predvsem v Jeruzalem, Rim, Santiago de Compostela in Köln ob Renu. Od prvih stoletij krščanstva je priljubljena pot na grobova prvakov apostolov v Rim. Po vsej verjetnosti od tod izhaja beseda »romati, romanje«, kar se navezuje na Roma, Rim. Vendar vsi verniki niso imeli možnosti za tako dolga romanja, zato so začele nastajati »domače« Božje poti.

Vsekakor pa je po svoji vsebini romanje v Sveto deželo, Jezusovo domovino, enako branju Evangelija na terenu in hoja po svetih tleh v Galileji, Samariji in Judeji. Zato se v Sveto deželo dan za dnem zgrinjajo romarji z vsega sveta, v majskih dneh 2014 tudi papež Frančišek.

Tudi Slovenci zelo radi romamo v Sveto deželo. Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor (1641–1693) omenja večje število romarjev iz naših krajev že sredi 11. stoletja. Odšli so na dolgo in nevarno pot proti Jeruzalemu, s katere se jih vsaj 150 ni nikoli več vrnilo. Romarji so se v Sveto deželo skozi stoletja odpravljali z željo, da bi se na lastne oči prepričali o biblijskih krajih in si okrepili vero. V tedanji habsburški monarhiji je sredi 19. stoletja redna romanja v Sveto deželo pripravljala Družba sv. Severina z Dunaja. Drugim avstrijskim romarjem so se tako pridružili tudi Slovenci in vsi skupaj so z ladjo, ki jo je priskrbel avstrijski Lloyd, odpotovali iz Trsta. Zanimivo vabilo na romanje februarja 1856 najdemo v ljubljanskem katoliškem tedniku Zgodnja danica:

»Odbor svetiga Severina na Dunaji je izdal razglas prihodnjiga romanja v sveto deželo. Romarji bodo prihodnjo Velikonoč v Jeruzalemu obhajali. Nar manj 20 se jih mora oglasiti in sleherni mora 500 gold. v srebrnih dvajseticah naprej odrajtati. Odhod iz Tersta je v prvi polovici svečana.« (Zgodnja danica, 13. december 1855)

Prvo vseslovensko romanje, ki ga je spodbudil ljubljanski knezoškof Anton B. Jeglič, se je zgodilo v pol leta; od povabila in najave v postnem času do romanja med 2. in 21. septembrom 1910. Odzvalo

se je 542 romarjev različnih družbenih stanov in poklicev iz vseh slovenskih pokrajin, največ iz Kranjske. Med romarji pa najdemo tudi 24 romarjev iz Trsta.

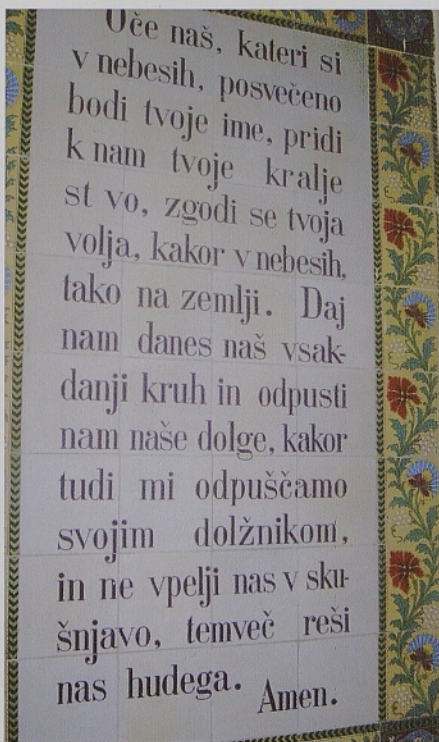
Zanimivo je prebirati romarska poročila, ki jih je v reviji Bogoljub objavljala urednik Janez Ev. Kalan. Škof Jeglič pa je marca 1910 takole pozival k udeležbi na romanju v Sveto deželo: »Verni Slovenci! Lepa prilika se vam nudi. Čas je ugoden, cene nizke, pot sama pa vabljava. Stali bomo na mestu, kjer je Devica povila božje Dete in ga položila v jaslice, in na mestu, kjer je stal križ, drevo življenja za človeški rod – najsvetejši mesti za kristjana. Komur razmere pripuščajo, se pridruži svetemu potovanju!«

Romanje je trajalo tri tedne, pod duhovnim vodstvom škofa Jegliča in z organizacijskim vodenjem urednika Kalana. Potovali so z ladjo Tirolka, ki jih je peljala iz Avstrije v Turčijo. Ob njihovem odhodu iz tržaškega pristanišča najdemo kratek zapis tudi v tržaškem dnevniku Edinost: »I. slov. romanje v Sv. deželo. Včeraj predp. je odpotovalo z Lloydovim parnikom »Tirok« 529 romarjev iz vseh slovenskih dežel in nekoliko tudi iz Hrvaške in

Dalmacije v Sv. deželo. Med njimi je okolu 70 duhovnikov z ljubljanskim knezoškofom dr. Jegličem na čelu. Romarji so se okolu 8.30 dopoldne s posebnim vlakom iz Ljubljane pripeljali v Trst, kjer so se jim pridružili drugi romarji iz Primorske. – Vrnejo se okolu 21. t. m.« (Edinost, 3. september 1910).

Plovba je trajala pet dni v eno smer. Trst je bil takrat največje pristanišče v avstro-ogrski državi, Jaffa ob Sredozemskem morju pa takrat še pod Turčijo. Za tiste čase kar precejšen podvig ali, kot je v Bogoljubu zapisal urednik Kalan: »Veste, ni pa ne mala stvar spraviti 540 ljudi čez široko morje v Jeruzalem in do Jordana, preskrbeti jih za tri tedne z vsemi telesnimi in duševnimi potrebščinami in jih postaviti zopet zdrave nazaj na domača tla.«

V Jeruzalemu so slovenski romarji prebivali v treh hospicijih: avstrijskem, frančiškanskem in francoskem. Samo vzdušje na romanju kaže zapis v Bogoljubu: »Naši ro-

Molitev "Oče naš", ki so jo postavili slovenski romarji leta 1910 v karmeličanskem samostanu "Pater noster" na Oljski gori.

Pogled na Jeruzalem z Oljske gore (foto R. Podbersič)

marji se vedejo lepo, spodbudno, molijo, pojejo, ogledujejo in občudujejo - polni veselja in hvaležnosti do Boga, da jim je naklonil srečo, gledati najsvetejše kraje na zemlji.«

Več o samem romanju in pripravah si lahko preberemo v lični knjigi z naslovom »Terra Sancta 1910«, ki jo je lani pripravil Marko Freljih, izdal pa Muzej krščanstva na Slovenskem v Stični.

Medtem ko so kranjski slovenski časopisi in revije (Slovenec, Bogoljub, Domoljub) romanju dajali velik poudarek, temu na Goriškem in Tržaškem ni bilo tako. Le ob vrnitvi iz Svete dežele zopet zasledimo kratko notico v časopisu Edinost: »Romarji na povratku. Včeraj zjutraj so se z Lloydovim parnikom »Tirolo« povrnili iz Sv. dežele slovenski romarji, ki so se podali tja 2. t. m. Na pomolu jih je pozdravilo več tukajšnjih Slovencev. Popoldne so se romarji s posebnim vlakom odpeljali v Ljubljano.« (Edinost, 22. september 1910)

Zanimiv je seznam udeležencev iz Trsta, pravzaprav udeleženk, ki je sestavljen po originalu z naslovom »Imenik romarjev v sveto deželo«. Na njem najdemo kar 22 Slovenk, ki so se v tem pristaniškem mestu preživljale kot kuharice, služkinje ali sobarice. Sezname romarjev leta 1910 iz preostalih slovenskih dežel tedanje habsburške monarhije so zelo zanimivi, zastopani so

različni stanovi in poklici, le v Trstu temu ni tako. Seznam kaže tudi tedanjo pestrost slovenskega priseljavanja v Trst, kar nam dokazujejo tudi priimki romaric.

Med tržaškimi romarji sta bila za spremljevalca samo en župnik in en kaplan. Župnik Franc Sila (1862–1936), doma iz Povirja na Krasu, je bil zelo priljubljen v svetoivanski župniji, tako med Slovenci kot med Italijani. Na romanju se mu je pridružil kaplan Franc (Frančišek) Guštin (1869–1937), doma iz Rojana, od julija 1906 do smrti kaplan pri Novem sv. Antonu v Trstu. Od 1906 do smrti je vodil tržaško Marijino družbo »Marije Milostljive«, ki ji je zgradil lasten dom v Ulici Risorta, v katerem ima Marijina družba sedež še danes. Smemo domnevati, da je večina slovenskih romaric iz Trsta pripadala prav omenjeni Marijini družbi, kaplan Guštin pa se je na pot odpravil kot njihov duhovni voditelj.

Vse slovenske romarje sta v Jeruzalemu pozdravila prelat dr. Martin Erlich (1871–1929), rektor avstrijskega hospica in brat dr. Lamberta Ehrlicha ter frančiškan p. Benigen (Franc) Snój (1867–1942), slednji je med 1901–1913 deloval v Egiptu. Skupaj z njim se je slovenskim romarjem pridružilo tudi nekaj t. i. aleksandrink, torej deklet in žena iz Goriške, ki so služile v Egiptu.

Seznam romarjev v Sveto deželo iz Trsta leta 1910:

Marija Kavs, služkinja	Ana Butinar, kuharica
Marija Šporn, kuharica	Ivana Trtovšek, sobarica
Ivana Urbas, kuharica	Franc Sila, župnik
Marija Brolih, kuharica	pri Sv. Ivanu
Marija Mezner, kuharica	Jožefa Velikonja, kuharica
Ana Škerk, služkinja	Angela Rogelj, služkinja
Jožefa Cerkvenik, kuharica	Frančišek Guštin, kaplan
Katarina Ahačič, kuharica	Antonija Karis, služkinja
Antonija Pondelak, kuharica	Ana Gregorčič, kuharica
Marija Mahnič, sobarica	Frančiška Koterle, kuharica
Nežika Šumaj, kuharica	Marija Gruden, kuharica
Roža Mazanek, kuharica	Marija Kovačič, kuharica
Uršula Zupanc, kuharica	

Pod črto

SSG PO SHOJENIH POTEH

Stalno slovensko gledališče nam jo je spet zagodlo. V repertoarju je ponujalo Strička Vanjo A. P. Čehova, pripravilo pa je popolnoma nekaj drugega, nekaj, kar s svetom ruskega avtorja nima nič skupnega. Pravzaprav SSG ni skrivalo, da gre za nov tekst, ki naj bi se naslanjal na Strička Vanjo. Ampak ta tekst ima z originalom skupno samo z dolgočasnost protagonistov, vsaka druga zveza je zgolj izmišljotina. Zanimiva (in po svoje razumljiva, glede na maloštevilno publiko) je bila tudi režiserska poteza, da gledalce spravi na oder, tako, v tesen stik z igralci in dogajanjem: vzorna ura seksa v več variantah je lahko bolje, rekli bi neposredno, dosegla svoj pedagoški namen.

Kar zadeva pedagogijo, Striček Vanja v postavitvi SSG res ni bil namenjen šolam: eden izmed profesorjev, ki se je zanimal, da bi svoje dijake pospremil na predstavo, je bil pravočasno opozorjen, da ni primerna za mladi. A to ni bilo napisano ne v gledališkem listu in niti na plakatih.

Bruna M. Pertot

Spomini za vedno

Samo enkrat sem, v omejenem habitatu svojega otroštva, ujela to ime: Lado. Lahko bi ga ne, lahko bi se takoj izgubilo v etru, a le navidezno, ker se v resnici noben glas, nobena izrečena beseda ne izgubi, odplava v veselje, kjer bo krožila, krožila. Za vedno. Ker tisti vedno obstaja, ker so nekje točke, kjer časa ni. Ga prav ni. A bilo je izrečeno, ime namreč, tako silovito, da mi je vzelo dih. Izkričala ga je ena od tet v obraz tuji debelušasti ženski, o kateri nisem nikoli izvedela, kdo naj bi bila, dasiravno mi njen obraz ni bil popolnoma tuj.

»Povsem nedolžen je bil, nisi vredna, da se dotikaš njegovega imena!« se je zakadila s kazalcem naperjenim vanjo, teta, tista teta, ki je bila vedno posebljena krotkost in tišina.

»On ni izdal nobene šole, ne on in ne njegovih nesrečnih trinajst, z Ludvikom vred.«

Obe sta bili močno razburjeni in zaripli, a sta brž utihnili, ko sta me nenadno zagledali pred sabo. Teti bi bila morala nekaj sporočiti, a nenadoma nisem več vedela, kaj. Namesto tega sem prestrašeno vprašala:

»Kaj je naredil stric Ladko?«

Tuja žena se je izgubila skozi vinograd na klanec, teta pa se je sesedla na klopco, obraz so ji oblile solze, zakrila si jih je z razprtimi dlanmi.

»Kaj je naredil stric?« sem pokleknila v travo k njenim kolenom

»To ni tvoj stric, ne poznaš ga. Pojdi, pojdi in napiši nalogo! In ne kleči v mokri travi! In ne dotikaj se mi kolen, ki me bolijo! Pojdi, no, pojdi že enkrat!«

In sem šla. A ne pisat nalogo. Neslo me je naravnost k sosedu, ki je bila že v letih in je poznala prav vse, žive in umrle našega kraja.

»Kdo je Lado?« sem sedla na nizko okno obokane kambrice. Soseda, ki se je vselej veselila mojega prihoda s tistim svojim pridi, pridi, da ne bom sama, se me tokrat ni razveselila.

»Kdo je Lado? Ja, kaj vem! Marsikdo je Lado!« In jih je naštel kar nekaj. In res je bilo to ime takrat zelo upošteevano v vseh zaselkih domačega kraja.

»Hotela sem reči tisti, zaradi katerega se je teta sprla s ...«

»Ne vem, kdo se je tam zunaj sprl, malce sem zadremala,« me je prekinila.

»Lado, Lado,« je iskala iz zadrege po stropu s prezkodaj postaranimi, a še vedno lepimi očmi.

»Že vidim, že vidim, za katerega gre. Ti bom že povedala, bom, brez skrbi da bom. Toda ne zdaj. Zdaj ne, kokoši so lačne, moram jih nakrmiti. Vsak čas bo noč. Si že napisala naloge?«

»Nisem. In ne vem, če jih bom.«

»Ne veš, če jih boš? Se ti sanja ali kaj?«

»Šolsko haljo moram oprati, posušiti in polikati in potem bo že noč,« sem se odpravljala razočarano, a sosedu je prišla za mano, me povlekla od zadaj za kito, mi vzela iz rok predpasnik in ga še pred večerom uredila. Jaz pa sem z muko in veliko raztresenostjo napisala naloge. Ljubše bi mi bilo izvedeti kaj o skrivnostnem Ladotu, kakor imeti polikano žalostno črno šolsko haljo.

Ko se je zdelo, da je noč vendarle noč in da vsi, zlasti mi, otroci, spimo, se je sosedu prikradla k teti, ki je še sedela zunaj. Ni mogla spat. Dolgo, zelo dol-

Slika Zore Piščanc je datirana 18. februar 1954.

go sta si šepetaje dopovedovali. Ah, kakšno trpljenje napenjati ušesa in ukrivljati vrat in glavo, da bi kaj ujeli, vsaj kakšno besedico, ujameš pa samo drobce, ki ti ne dajo smiselne celote.

»In Zora?« je rekel sosedin glas.

»Menda živi v Gorici, z mamó,« je rekel tetin glas in se ponovno prelil v šepet. Vojna je v glavnem pretrgala vse stike med prijatelji in znanci.

»Ne, ne! Mulariji nič o tem. Ma naj sprašujejo! Tudi mi smo bili radovedni. Kako pravijo Tržačani? Otroci in golobi ti pokakajo hišo. Bodo že izvedeli, vse o pravem času! Kaj veš, kaj ti bleknejo, ko je najmanj treba!« sta sklenili svoje s trpljenjem nabito bedenje, ko je ura odbila tri.

Konec vojne je prinesel raj na zemlji le majhni peščici izbrancev, vendar so si tudi ti slednji morali lečiti rane in praske. Take in drugačne. Ali vendar. Vsaj za življenje se jim ni bilo treba bati. Kdor pa se je znašel izven tistih kratkotrajnih nebes, izven tiste nebogljenе zemske gotovosti, ki se je nazadnje sesula v prah, kakor so se doslej vse zemske večnosti, je moral še zelo dolgo potem, ko je bilo vojne že davno konec, presneto paziti nase, na svoje premike in svoje besede, še posebej, če je prijateljaval s političnimi okuženci. Bili pa so tudi taki, bilo jih je kar nekaj, ki so se na previdnost požvižgali. Pričevanje jim je bilo dražje od življenja samega.

Takrat smo ogrevali na drva. Toplo je bilo samo v kuhinji, in ko se je dvignila burja, od najbolj nedolžne do najbolj nesramne, so se dimniki oglašali vsak na samosvoj način, od basov orgelskih piščali do najvišjih not neznanih godal. Tisto zimo je koncert trajal cele tri tedne, ledene gmote zraka so padale s kraške planote na obalo in morje, kjer so se dvigali beli gejziri in se z veliko hitrostjo pomikali proti Miramaru.

Ves ta čas sta si imeli teta in sosedá zelo veliko povedati. Vsak večer, ko smo se odpravili spat, sta se stisnili k ognjišču, enkrat pri nas, drugič pri njej. Večeri polni skrivnosti, nepozabni.

»Ja, o Svečnici so ga. So jih, pravzaprav. Te dni potečejo štiri leta.«

»Ja kdo, kdo, kdo ... eni so prepričani, da pssspsss.« Teta je bila dobro obveščena, kako in kaj.

»Kdor je previden, ni nujno vselej zajec sli strahopetec. Boš ja pomislil, preden pokažeš s prstom: Izdal je ta in ta in ne oni. Kako lahko dokažeš? Ne bodo tudi tebe nekega večera zadeli strelí v glavo? Ker si to izustil?«

Da. Ker v tako usodnih premikih človeškega dogajanja in ukrepanja, ni glava središče odločanja,

temveč srce: tu se rojevata obsodba in odpuščanje, ali vsaj previden dvom, v srcu se rojeva sklep za ščuvanje, za zle besede, za širjenje sovraštva in nazadnje odločitev, če pritisniti na petelina in zadeti tistega, ki ga želiš izbrisati za vedno.

Samo enkrat sta spregovorili nekoliko glasneje. Bilo je takrat, ko se nista mogli zediniti, če je ljubezen do naroda nujno postaviti nad politično prepričanje in vero ali obratno. To je gotovo, ker sta o tem razpravljali z normalnim volumnom, včasih celo razburjeno privzdignjenim, ne meneč se za to, če ju kdo sliši ali ne. Tja proti pomladi sta se končno zedinili, da ni prave ljubezni do naroda, če ni vere, in da ni prave vere, niti prave politike, če ni ljubezni do bližnjega, se pravi do naroda. Pa nista bili ne ena ne druga deležni višje izobrazbe.

Zbirala sem te drobce ter jih ljubeče čuvala. Ko bi mama bila še z nami, bi nam gotovo vse povedala in nam zaupala, sem si ponavljala. To je bila prva zima brez nje. Smrti pa nisi smel omenjati, pa tudi pokojnih ne, sicer se je zrak naelektril in v splošnem kaosu so govorile le solze in molk. Škoda, ki nastane v takih okoliščinah, je skoraj vedno nepopravljiva. Spomini, če jih ne seješ in presajaš, počasi usahnejo in umrejo. Na tak način osiromašimo preteklost.

Zima in pomlad sta minili, ko je oče slučajno srečal domačega priletnega župnika, ki mu je ponudil, da mu hčerki popelje s sabo na počitnice. V gore. Na Svete Višarje. Očetovo začudenje je bilo zares veliko, navdušenje hčerk pa še veliko večje.

Sedel je k mizi in se lotil ribe.

»S farjem med farje, česa človek ne učaka,« je nenadoma položil vilice na mizo.

»Z duhovnikom,« ga je popravila teta. »In kaj je takega? Se boš premislil? Zdaj, ko si že obljudil?«

»Hotel sem se samo pošaliti. Pomislil sem, kako se bojo delali norca iz mene,« se je nekoliko nasmehnil, gotovo ob misli na prevladujočo rdečo barvo tistih prvih povojnih in naslednjih let.

»Prav to mi bojo rekli. Pa naj rečejo, kar hočejo. Rajši s farji kakor ...« stavka pa ni dokončal. V resnici ga je bilo groza ob misli, da bo celih osem dni sam s tetami, in smilil se mu je pes, je pa tudi trepetal ob misli, da se nama kaj hudega pripeti.

Župnik je ves čas potovanja bral iz črne knjige, iz brevirja. »Pridne, pridne,« se je nama od časa do časa nasmihal. Angeli varuhi pa so poskrbeli, da nas je vlak varno prizibal do Žabnic, kjer smo izstopili.

Pred vzponom na Višarje, peš, smo za kratek čas postali v žabniškem župnišču za prigrizek s čajem in glej, kuharica, ki ga je prinašala in skrbno pazila nase

in na pladenj, je med hojo govorila, ne da bi bilo videti, komu:

»Ne vem, gospa, takoj se bom pozanimala,« je bila njena pozornost še vedno priklenjena na pladenj, a ko ga je brezhibno položila na mizo, se je ozrla po gostih:

»Gospa Zora Piščanc iz Gorice sprašuje, ali je kdo med vami iz Barkovelj.«

»Smo, povejte, da smo,« je župnik segal po čaju in ga polagal pred svoji varovanki.

A še preden bi se usedli, je v jedilnico priletela mlada žena, plavalasa, drobna, gosposka, lepa.

»Ah, zlate moje deklice, moje Barkovljanke,« je naju s sestro pritisila k sebi, vsako na eno stran, razločno sem čutila, kako ji pod belo bluzo razbija srce, oči so postale vlažne. Kako lepe so bile tiste oči! Potem ko je naju obsula s poljubi, je naju izpustila in v zadregi postala pred župnikom.

»Oprostite mi, prečastiti, a vsa sem iz sebe. Sem Zora Piščanc, iz Gorice, pravzaprav rojena v Barkovljah.«

»Nič se ne opravičujte,« ji je duhovnik stopil bliže.

»Saj vidim, saj vidim, kako vas je prevzelo!«

»Ah, Piščanc, Piščanc,« je za trenutek ugibal in kinkal z glavo, nato ji je s toplino prijel obe roki ter jih stiskal med svoje.

»Nečakinja duhovnika Piščanca in,« je za sekundo pomolčal. »Potemtakem ste sestra Ladota Piščanca!«

»Tako, da, gospod, sem Ladotova sestra,« se je popolnoma obvladala, se celo rahlo nasmehnila.

»Oh, deklica moja, deklica moja,« je ponavljal in prizadeto stiskal ta sklop sklenjenih rok, več ni mogel reči.

Nenadoma se je klopčič prstov razvozlal in oči obeh so se srečale z mojimi, s sestrinimi.

Tišina. Potem sta se duhovnik in žena pogledala.

»Oni dve ne vesta nič. Za gotovo. Za gotovo. Poznam družino, veliko sem o tem govoril s teto.«

»Bila sem skoraj prepričana. A časa za to nam ne bo manjkalo. Poznala sem mamo, tete, strice, skupaj smo hodili v šolo v Barkovljah. Vojna je razkropila družine in prijatelje.«

Gledala je naju in mi njo. Brez besed.

»Brez skrbi, duše, ki se ljubijo, se iščejo in se vselej najdejo,« se je zazrla v daljavo. V dveh mladih bitjih, ki sta stali pred njo, je njena tankočutnost zaznala belo stran, ki bi jo bilo treba napolniti. A morda bi jo kdo drug moral napolniti namesto nje. Brez odlašanja je poskrbela za preobrat razpoloženja in zabrisala vsako sled zadrege.

»Kaj pa ti,« je potežkala moj nahrbtnik na stolu.

»Da ne bi kdo vprašal, 'kam pa ti nahrbtnik neseš to deklico!'«

Dovtip je prinesel takojšnje olajšanje. V trenutku je bilo treba pobrati iz njega najnujnejše.

»Brez skrbi, nič se ne bo izgubilo. Vse ostalo dobiš jutri, prtljago bo prinesel gor, o že vem, kdo, je nekoliko močnejši.«

»O, hvala, stokrat vam hvala,« je bil duhovnik navdušen, saj ga je na tihem plašila misel, da bi morda on, nekje sredi poti, moral priskočiti na pomoč in nositi dvojni tovor. Bil pa je že v letih in nič kaj pri dobrem zdravju.

»Iščejo vas,« se je prikazala kuharica v vratih in gledala Zoro.

»Že grem,« je pospravljala stvari iz nahrbtnika v veliko platneno torbo.«

»Vidimo se tam gor, že jutri zjutraj,« je pokazala skozi okno proti Višarjam, ki si jih moral uganiti tam gor, v zelenju, visoko, visoko, tako zelo visoko.

V sprejemnici Kersteinovega gostišča, na svetih Višarjah, Višarje so bile takrat svete, so okoli desetih zvečer tri bitja molila Rožni venec. Da, da. Rožni venec. Dve deklici in zrela žena, pravzaprav je bila tudi ona, čeprav veliko starejša, prava deklica: razposajena, dovtipna, neverjetna, zdaj pa v tej nepojmljivi tišini tako zelo drugačna, ona, vendar ne povsem ona, glas drugačen, oči drugačne, kot bi se vanjo vselila neka druga Zora, komajda podobna tisti, ki sem jo spoznala kakšen dan prej, v dolini, in je zjutraj pogumno prikorakala na vrh, v družbi prijateljev in znancev.

Nenadoma se mi to krožno ponavljanje enih in istih prošnjih vzorcev ni zdelo več smešno, in ne dolgočasno. Kaj se je zgodilo v tako kratkem času? Še pred dnevi sva se s Tatko skrivoma hihitali, ko je župnik, vzpenjajoč se na Višarje, molil gor po rebri in nas bodril, naj molimo z njim. Koliko muke je bilo treba prestati, da se nisva nasmejali na glas. Ne zaradi molitve kot take, ki je silila v zehanje, temveč ker sta mu izpod dopetnega črnega, valujočega talarja kukala dva bela gležnja: veljalo je namreč, da si brez nogavic nakopaš nekaj žuljev, ki da so odlična pokora, nadvse primerna za na božjo pot.

Kaj se je torej zgodilo v tako kratkem času, da se je to ciklično ponavljanje besedila tako drastično izpremenilo v neko plavanje sredi miru, sprostitve, blaženosti, nobena orientalska meditacija bi se ne mogla meriti s tem.

Danes vem: to sta zmogla samo pristop in »tehnik« tistega ozirona tiste, ki je to vodila. Prepričanje. Občutki. Glas. Mimika. Pristnost. Nenarejenost. Mi-

rovanje in neobstoječnost časa. Izginotje stvarnosti. To ni stanje, ki bi bilo kakorkoli prisotno v našem vsakdanu. Ko bi bilo to sploh mogoče, bi se vseobsegajoča zgradba naših malih in velikih vzgibov, dejanj, potreb, ustvarjanja v trenutku sesula.

»Za naš uravnoteženi vsakdan je potrebno eno in drugo.«

»Saj. Najbrž.«

»Zdaj se mi zdi, tako, no, da morda razumem sve-te puščavnike in skrivnostna bitja samostanskih klastur, ki so pustili vse in se umaknili svetu.«

»Ah, kakšna glavica!« se je dobrovoljno ponorčevala. Toda, veš, razumeti, no, hm, to je nekaj povsem drugega.«

»In kako praviš? Da je to kristo ...?«

»Kristološka molitev. Rožni venec je kristološka molitev. To pomeni, da je središče dogajanja kontemplacija pojava Kristusa kot takega. Molijo jo tudi velike glave,« je Zora z vedrim nasmehom pospravljala rožni venec in ugasnila svečo.

»Ah, tako?« sem dahnila.

»Tako. Malce razmisli in nato mi povej. Ni enostavno. Ali pa tudi je.«

»Bom.«

Skozi majhna okna majhne sobe je posijala polna luna, velika, svetla in osvetlila dolino Zajzere pod nami in vrhove Viša, Mangarta, Montaža. Od same lepote je šel srh od glave dol do konca hrbta. Tišina, kakršne ni menda nikjer, je bila kraljica tiste noči:

»Zdaj pa spat.«

Proti vsakemu pričakovanju je spanec, kljub smrtni utrujenosti, zdrvel mimo. Težko bi ga bilo uloviti.

Ko je ura v zvoniku odbila enajst, se je pod eno izmed odej oglasilo pridušeno hihitanje. Nič. Ker ni bilo odziva, je zašepetalo:

»Delamo se, da spimo, a nobena ne spi.«

»Kako pa veš, da ne spimo?«

»Saj se stalno premikata in iščeta pravo lego.«

»No, pa si nas spravila v zadrego,« se je oglasila Zora in s tem odprla pot rimam. Pod odejami je eksplodiralo: hihih, hahaha, huhuhu, ohhh! Priredile smo pravo tekmovanje v rimah in si v rimah pripovedovale o vsem mogočem do ene, nato do dveh in potem še do treh ponoči.

»Bojim se, da s spanjem ne bo nič,« je rekla ena od nas, ko je odbilo tri.

»Da, končajmo,« se je oglasila druga, »končajmo, ne morem več!«

»Da, da, skušajmo zaspati,« sem pristavila, bolj budna kot kdajkoli. Pa sem se v isti sapi nečesa spomnila:

»Samo še to povem, nato pa zaspimo,« sem se smejala že vnaprej nad tem, kar sem imela povedati. Toda vse tri smo se smejale, še preden bi odprla usta. Tako je šlo naprej do štirih. Pripovedovanje v rimah je postala naša najbolj priljubljena zabava. Uvedle smo tudi razglasitev najboljše, rime, namreč. Nagrada: jagode, borovnice, brusnice, bera enega dne. Zmagovale pa smo vedno vse tri »ex equo«. Potem se je to ponavljalo poletje za poletjem.

»No, ja,« je prijateljica bila prav onemogla od smeha.

»To je tudi zaradi spremembe zraka, vesta. Bomo spale pa jutri.«

In tako je bilo. Saj smo kmalu potem poskakale s postelj in vlekle iz nahrbtnikov priboljške vsake vrste in si privoščile zajtrk, ki je bil preko mere obilen.

»In zdaj?« je zazehala Tatka.

»Najprej nič zehanja, bomo zehale drevi.«

»Čimprej se umiti in obleči, pa suknjo, zunaj je mrzlo.«

»Zunaj? Zakaj zunaj? Pa je zunaj zares tako mrzlo?«

»Dokler ne posije sonce, je zelo mrzlo.«

»In zakaj bi potem hodile ven?«

»Bosta že videli, zakaj. A če se ne čutita, počivajta še malo.«

»Sploh ne.«

»Čudovito,« je bila polna energije.

»Zato kar korajžno!«

»Kam pa?«

Ni odgovorila, objela naju je čez rame, eno od leve, drugo od desne:

»Presenečenje!«

Vodila naju je mimo cerkve na vrh Višarij. Tam je razgrnila majhno pogrinjalce na tla in smo sedle.

»Čez kakšno minuto bo vstalo sonce,« je komaj dahnila, blede, z velikimi, jasnimi in razprtimi plavimi očmi.

»To vesta, da ko vstane, ga ne smeta gledati?«

»To je kakor na morju.«

»Za oči še bolj nevarno zaradi ultravijoličnih žarkov.«

»Ultravijoličnih žarkov, to si moraš zapomniti,« sem si naročila.

In sonce je vstajalo, niti ne počasi, in kazalo ves svoj sijaj, še preden bi vstalo, in kdor ga je videl, ve, da bi bilo vse opisovanje odveč, prerevno, da bi bilo kos tolikšnemu pojavu, kot je njegov vzpon sredi gorskih vrhov ...

Zora ni odprla ust, a po priprtih vekah sem čutila, da moli. Danes natanko vem, kako je molila. Molila

je takole. »Hvala, naš Bog, da si mi dal življenje, hvala, da si mi ga ohranil, ne samo meni, ampak vsem mojim dragim, ko smo šli skozi vojno viхро. Nočem se greniti, da nam nisi ohranil Ladota, resnično nočem, ker ti vse veš, kako in kaj, in nič se ne zgodi brez Tvojeга privoljenja. Iz njegove krvi bodo zrastle novi pričevalci vere naših očetov. Amen.«

To vem, ker sem to njeno molitev slišala kasneje, potem ko je bilo znanje in prijateljstvo med nami že zelo utrjeno.

Medtem ko so mnogi preklinjali drug drugega zaradi vojnih in povojnih pobojev in načrtovali maščevanje, je ona molila.

Pomislil: molila. Zato je bila sposobna tako pristrčnega smeha. Smeh sprošča v našem telesu snovi, ki ga očiščujejo strupov, ki se kopičijo v nas v času stresa. Zato nam naš jaz z vsemi močmi išče in ponuja priliko za smeh.

»Smej se, no, smej se, pa ti bo lepo!«

Po molku, ki je trajal kar nekaj časa, je vstala in mi z njo.

Ob šestih se je v zvoniku oglasil zvon za prvo jutranjo mašo. Duhovnikov je bilo tisti čas veliko in vsi so maševali, drug za drugim. Tudi romarjev je prihajalo vse več.

»Jaz grem k maši,« je povedala. Bodita tu, na sončku, v cerkvi je sedaj ledeno mrzlo, kasneje bo boljše, ogrelo jo bo sonce, pa tudi množica romarjev in plamen sveč.«

Ker je sonce že prijetno grelo, sva se skatili tja v smeri proti Lovcem, v upanju, da najdeva jagode, bodočo nežo za čaj in še kaj.

Namesto vsega tega pa sva naleteli na trop koz, ki so mirno zajtrkovale ob robu prepada. Pridne. Pa tudi lepe, snažne, simpatične. Nobena kosa ne očedi travnika kot one.

»Na na na,« sem se približala tisti, ki je bila najbližja: lepa, skoraj popolnoma bela, čista, le čevljički so bili temno rjavi. Bilo je očitno, da je vajena človeka. Njene velike zelene oči so se mi zapičile v obraz, nato v oči. Popraskala sem jo po čelu, kar ji je bilo silno všeč. Prijateljsko me je prijala za konec krila,

se zagrizla vanj in ga nikakor ni nameravala izpustiti. Počasi ga je mlela s svojimi velikimi belimi zobmi.

Tatka je zgroženo planila nanjo in jo pričela poditi.

»Ne!« sem zavpila.

»Če se prestraši, lahko skoči v prepad.«

Prihitela je ženska in jo s palico udarila po zadnjici. Koza pa nič. Tedaj se je izza drevja prikazal monsignor, doktor B. iz Rima. Mirno je pospravil črne bukve, iz katerih je molil, stopil do kože, jo trdno prijel za roge in grlo in ji brez vsake jeze zavpil v uho:

»Boš, koza neumna!«

Žival je brž izpustila plen in ga presenečeno pogledala.

Ženska pa se nikakor ni mogla potolažiti.

In če bi padla v prepad?«

»Pa saj nisem.«

»In kdo bo plačal krilo?«

»Ona, ne«, sem se želela pošaliti.

»Ona kdo?«

»Koza, ne?«

»Ja, seveda, ona ne, jaz pa!« si je oddihovala od prestanega strahu.

»Gotovo imaš kaj slanega v žepu. Vajena je, da ji ta in oni ponudi sol.«

Duet smeha brez konca in kraja.

»Ne?«

»Sploh ne. Kozi? Sol?«

»Kako da ne! Všeč ji je. Že vidim. Smem?« se mi je približala in začela otipavati krilo. »Ne zameri.«

»Ne, kaj bom merila!«

»Konoplja. Prava konoplja. Kakšna škoda! Kakšna škoda!«

»Nič ne bo narobe, bodite brez skrbi!«

»Gremo v vas, dajmo,« je bil štajerski monsignor židane volje.

»Potolažite se, koza ve, da je konoplja dobra hrana, beljakovine, ki jih v travi ni, vi pa tega ne veste,« se je postavil s palico v roki pred trop, koze pohlevno za njim, nato mi in nato še gospa. »Marija mati ljubljena«, je intoniral, ko smo se bližali vasi. Imel pa je tenor, ki si ga poslušal z odprtimi usti, in štajersko obarvana govorica ga je delala preveč simpatičnega.

Tatka se me je tiščala kot prilepljena, zato da bi ne bilo videti, da mi manjka velik kos krila, daleč gor do pol stegna. Prav tedaj je bilo maše konec in veliko število vernikov se je vsulo iz cerkvice in si z velikim zanimanjem ogledovalo neobičajno procesijo.

Med njimi je bila tudi Zora. Brez sape in brez glasu.

Koze so morale sedaj na molžo, gospa je obljubila odškodnino.

»Dajte, no, lepo vas prosim! Monsignor pa v zakristijo.«

Bil je to dogodek dneva.

»Kaj takega!« bi bila želela biti stroga, a šlo ji je na smeh. Zori, namreč.

»Pa smo bile domenjene, da počakata na soncu, tu na klopci.«

»Da. A potem sva pomislili, da tja do kapelice proti Lovcu ni nič posebno nevarnega.

»Ko bi ne bilo tistih neumnih koz!«

»Ne zvrčajmo krivde na koze. Le kaj bom rekla vajinemu župniku, ko bo zvedel za pustolovščino? Obljubila sem mu, da bosta v mojem varstvu. No, kaj bi! Kriva sem samo jaz, jaz, jaz.«

»Ne. Kriva je ona,« je sestra pokazala name. Da smo si na jasnem: ona je stopila h kozi in ne koza k njej in tudi pobožala jo je.«

»Kozo da si božala? Ojoj!«

Splošni osvobajajoč smeh.

Nauk: v življenju ni nič stoodstono gotovo. Tudi na kratki varni potki te utegne pričakati koza, lahko tudi kakšen nevaren kozel in prepad je čisto blizu. Pa še: najprej pomisli na svojo krivdo in ne skušaj se ji ogniti. Na. Pa imaš!

Tudi tisti večer je vlak, ki pripelje blagodejni spanec, šel mimo postojanke.

V Kersteinovem gostišču so se že okoli osme ure zvečer začeli zbirati prijatelji in znanci z vseh koncev: iz Gorice, Avstrije, Trsta, z Dunaja in iz Rima. Veliko je bilo duhovnikov, profesorjev, intelektualcev: vsi odlični pevci.

Čeravno sva bili še povsem nedorasli, so naju s Tatko povabili medse, predvsem zaradi Zore, pa tudi ker je primanjkovalo sopranov, tudi so cenili, da neke pojeva in da pojeva, kot je treba.

Pri nekaterih pesmih smo morali soprani samo poslušati.

Bilo je že pozno, ko so se vrata razprla in sta vstopila dva neobrita dolgo lasca, utrujena, uničena od gorske ture, naravnost dol s Ponc: fascinantni profesor Zorko Harej in doktor Janez Belej. Po šilcu encijana sta prihajala k sebi in takrat se je pravi del koncerta šele začel. Profesor je dirigiral, vodil, saj so ga zato do-

besedno prosili: z dolgo grivo, v puloverju iz dolgih, belih volnenih kosmov, v rokah pa, namesto dirigentske palice, polentar, ki si ga je izposodil pri gospodinjji.

»Ob večerni uri stal sem poleg Save, drla z glasnim šumom je z višav v nižave.« Smeh je utihnil. Zdaj so peli samo moški. Stekla v oknih so brnela od basov in baritonov, pa tudi svileni mehkih in z lahkoto se vzpenjajočih tenorjev ni manjkalo. In smo tisto noč s pesmijo obšli celo Slovenijo, od Štajerskih gor in Dolenjske, pa do Koroške in Primorske. Bilo pa je okrog štirih ponoči, ko so se začeli razhajati.

Toda gospodu Jožetu ni bilo do spanja.

»Samo še to. Dajmo, dajmo, no!« In so zapeli še njegovo: »En pauršč pa grahovco seje, če grahovca ratava bo, jaz pojdem tja doli ob Dravci, bom lubu od kraja, kar bo.« Tako so se reševali iz stisk zaradi izgubljene družine, doma, službe in domovine, kjer so ostale, če so, le prerano ostarele in osamele matere in izropana polja. Od konca vojne nas je ločevalo zelo kratko obdobje. Vse je bilo še tako zelo sveže. Tako zelo blizu. Menda so svoje gorje najtežje prenašali prav Štajerci, Prleki pa sploh. Nad Zajzero je luna že zašla.

Popadale smo na ležišče bolj mrtve kot žive in spanec je zmagal in prinesel lepe, tako zelo lepe sanje. Lepe, a kratke.

Nekaj me je prebudilo, glava je bila težka, prepolna dogodkov, novih obrazov, novih spoznanj.

Samostojna Slovenija? Tako so se menili. Slovenska brezna polna pobitih in nepokopanih? Pobitih, nepokopanih. Ko bi bilo res, bi nam v šoli gotovo povedali. A če je res, kdo bo gradil samostojno slovensko državo? Potem si bodo skočili spet v lase. In vsi tisti mrtvi? Takrat še nisem vedela za usodo Zorinega brata, Lada Piščanca. V šoli nam tega niso nikoli povedali. Tudi doma ne.

»Zora,« sem rekla prav tiho, v upanju, da ne spi, a je spala.

»Kaj je, Bibi?« je rekla tiho, morda v polsnu.

»Kdo bo gradil samostojno Slovenijo, če so vse ta dobre pobili?«

»Psst, tiho, da ne prebudi sestre. Tiho, lepo te prosim. O vsem tem pa jutri.

»Pomiri se, če ne moreš spati, moli. Boš?«

»Bom.« Pogladi mi je odejo in utihnila.

Spanja pa ni bilo od nikoder in molitev je bila scerana, raztresena, polna strahov in tesnobe.

V smrtni tišini sem zlezla v hlače (tiste, zaradi katerih je oče sitnaril in skakal, češ, še nobena v rodbini si ni upala nositi hlač), volneni pulover in dol po stopničkah.

Gospodinja je že netila ogenj in pristavila čaj za nove prišleke, tri neobrite dolgolasce, ki so, kot mnogi drugi, osvajali vrhove in našli tam srčni mir in tolažbo.

»Kaj pa ti, dekllica?«

Nisem vedela, kaj bi, zato sem se samo nasmehnila.

»Iz Trsta,« mi je pomagala gospa in pripravljala čaj. Skupaj s starejšo sestro in z Zoro Piščančevu so vse tri naše gostje.«

»Iz Trsta? Od kod točno?«

»Iz Barkovelj.«

»Ja, oni so bili vsi tam rojeni.«

Nisem mogla dodati ničesar. Ko ničesar ne veš! Oni kdo?

»Ste z Zoro v sorodstvu ali kaj?«

»Ne. Prav slučajno smo se srečale v dolini in se tako zelo dobro počutile skupaj.«

Spogledali so se.

»In ni povedala, da je rojena v Barkovljah?«

»Ni. Morda pa misli, da vemo. O tem nismo govorile. Morda še bomo.«

»Gotovo misli, da vse vesta, vedve pa nimata pojma o vsem, kar se je zgodilo.« Ob teh besedah sem v mislih podoživela razne prizore, ko je doma bilo govora o vojnih dogodkih.

»In ne veš, da njen brat Lado Piščanc leži nepokopan v prepadu pri Lajšah v Cerknem?«

»Ne, tudi tega ne vem.«

»Ja, potem pa Bog pomagaj.«

»Strah ali kaj? Bolečina? Mladim je treba povedati resnico. Jaz tega ne razumem.«

»Prosim, čaj je pripravljen.«

»Pa še za to malo Barkovljanko enega.«

Morala sem prisesti in nisem vedela, kaj bi in kako. Bala sem se politični čaj ali kaj drugega narobe narediti.

Nekaj so se menili med sabo.

»Ona mora povedati, ona, osebno, samo ona ve do podrobnosti, kako in kaj.«

»Ne vem,« je bil v dvomu drugi.

»Vem pa zagotovo jaz, ki jo dobro poznam. Je močna bolj kot vsi mi trije skupaj. Je nezlomljiva. Ta Nezlomljiva je pravkar prihajala dol po lesenih stopnicah in za njo Tatka. Objemov in pozdravljanja ni bilo ne konca ne kraja, tako da sem se izgubila na prosto.

Jutro je poteklo s pohodom proti dolini Zajzere. Jutro, sinje, toplo, primerno za nabiranje jagod. In bilo jih je za celo morje, vse je dišalo po njih.

Našle smo prijetno jasico, našle suho deblo in sedle.

»Gospod Janez (lahko mu rečemo kar stric Janez), to je tisti, ki ti je ponudil čaj, mi je naročil da vama spregovorim o Ladotu, mojem pokojnem bratu.«

»Je duhovnik, ne?«

»Vsi trije so duhovniki. Ko jih boš drevi srečala, jih ne boš prepoznala, ker bodo obriti in s kolarjem, pa še lase si bodo za silo postrigli.«

»Zora, nam ni nikoli nihče spregovoril o tem,« je prva spregovorila Tatka.

»Vidiš. Jaz pa prepričana, da o tem vesta vse.«

»Ne. Sploh ne.«

»Stanovali smo pod Rumeno hišo. Tam smo imeli svoj dom, lep, s pogledom na morje. Nikoli nismo pozabili kraja, ki smo ga pod prisilo fašističnih oblasti morali zapustiti in se preseliti v tuj kraj, v tuje okolje. Otroštvo pa smo preživeli v domačem kraju. Otroci smo obiskovali osnovno šolo v Barkovljah, v domači vasi. Lado je bil četrti otrok: štiri sestrice in en fant. Poznali smo vajino mamo, tete, strice. Skrajda razumem, zakaj in kako to, da vama o naši usodi niso mogli niti hoteli spregovoriti.«

Povedala sem o dogodku s teto. O prepiru z neznanom žensko, o trmastem molku.

»Razumem. Pa saj ste imeli svoje žalosti čisto dovolj.«

»To je res. Pa vendar. Tudi Medved je imel svoje žalosti zvrhano mero, pa nam sistematično pripoveduje o vsem tem.«

»Njega se je od blizu in neposredno dotaknila Krekova karizma, rastel je v tem. Taki prenesejo vse. Nisem vedela, kaj naj bi bila karizma, slutila pa sem.

Zelo mirno in kratko je povedala: »Lado je bil ustreljen v hribih nad Cerknem. On in kaplan Ludvik Sluga in z njima trinajst njihovih faranov. Ker sta bila duhovnika, taka da ne bi nikoli mogla postati komunistična duhovnika. Na tej jasi, kjer zdaj sedimo, ju je pred desetimi leti slikal prijatelj. Klečita v travi, najbrž sta si nabrala jagod. V rokah pa imata vsak velik šop rododendra. Pokazala vama jo bom, zelo sem si želela priti do te jase.« Zamišljeno smo vse tri umolknila.

»Dalje nocoj, pri Kersteinovih,« je vstajala in si očedila krilo. Pot navzgor je bila težka. Opoldansko sonce je bilo že zelo močno, potem ko so ga prejšnje dni tu in tam zastirali oblaki. Iz košaric z jagodami je na vso moč dišalo. Zvečer jih je bilo prav za vse. Nabralo pa se nas je trideset in še več pevcev.

Na hribu nasproti cerkvi so se zbirali tržaški skavti s svojimi voditelji in pripravljali kres.

»Skoči po profesorja Hareja!« mi je naročil gospod Janez Belej.

»Jaz naj skočim? Po?«

»Po Hareja.«

»Je moj profesor.«

»In? Menda ni še nikogar pojedel. Reci, da smo brez dirigenta. Boš rekla?«

»Bom,« sem se delala ravnodušno in šla. Toda kam? Aha, da, to je ta in ta hiša, kjer ima dekle in pa bodočo taščo.

»Pridem takoj,« se je dobrovoljno smejal profesor.

»Pridem, pridem, prav rad. Le pojdi in povej.«

In je prišel. Tokrat s pastirsko palico namesto polentarja. Razigranost se je polastila vseh.

Ker smo bili vsi zelo glasni, je povzdignil palico: »Sedite,« se je nasmejal, kot da je v šoli. Za uvod v koncert naj bo »Žabe svatbo so imele«. Aplavz.

»Po tem bo tudi kaj za 'zmešani' zbor. Če se pevci strinjajo, seveda.«

Koncert je trajal do dveh ponoči. Pred Kersteinom se je, pod milim nebom, zbiralo veliko navdušenih poslušalcev. Počasi so se pevci razhajali. Me smo se pa po strmih lesenih stopnicah povzpele v sobico, o kateri smo sklenile, da nas mora gostiti tudi naslednje leto. In potem še dolgo dolgo let.

V tišini tiste kamrice je Zora dokončala svojo pripoved o bratu. Zaupala je nama tudi, da piše o teh dogodkih in da bo iz tega knjiga. Ker samo, kar je napisano, ostane.

Obljubila je, da naju bo obiskala in da bova prišli k njej v Gorico, kjer da bova spoznali tudi mamo, čim bo prilika za to. Ta obljuba je olajšala morečo misel, da se počitnice na Višarjah iztekajo, da naju

bo že čez dva dni vlak, skupaj z dobrim župnikom, odpeljal proti domu.

Kako se ti življenje v tako kratkem času izpremeni!

Na Višarjah in v dolini, od Ukev, Ukovške planine, Žabnic in Trbiža, so se v poletnih mesecih zbirali ljubitelji gora. Sem so se iztekale vse variante slovenskega eksodusa, begunstva in pregnanstva vseh tistih, ki so imeli srečo, da so ušli smrti. Tu jih je čakala slovenska pesem, slovenska beseda, prijatelji, čakale so jih gore s svojimi vrhovi, od koder so lahko pokukali onkraj, v domovino. Bila je to, v glavnem, slovenska duhovna in intelektualna elita, marsikdaj v pričakovanju na odhod čez Ocean.

Na dan odhoda sta naju Zora in gospod Jože pospremila v dolino. Takrat se je vlak ustavljal v Žabnicah, prav med hišami. »Kako naj se vam žahvalim, ljuba Zora, da ste mojim deklicam bila ljubeča sestra, veš ta čas. Tudi meni ste na ta način nehote pomagali.« je priletni župnik stiskal roke prijateljici.

»Vi ne veste, kako smo bile srečne skupaj,« mu je tudi ona stisnila roke. »Hvala vam!«

Na ovinku je zapiskal, zaškripale so zavore in bilo je treba vstopiti, kljub navalu solz. Kdo bi jim bil kos, ko te vlak odtrga od drage osebe in visiš skozi okence in mahaš, mahaš, mahaš v pozdrav pozdrav pozdrav!

Pod črto

NOVO DRUŽBENO GOSPODARSTVO

Negotova usoda Tržaške knjigarne že nekaj mesecev vznemirja slovensko javnost, v zadnjih tednih je celo postala predmet komentarjev tržaške gospodarske kronike in z njeno prihodnostjo se ukvarjajo tudi v Ljubljani, kjer z začudenjem in s prikrito jezo spremljajo zadeve z Ulice svetega Frančiška. Še tako skromna gospodarska dejavnost, kot je bila Tržaška knjigarna, in napoved njene likvidacije je namreč spet odprla vprašanje tako imenovanega družbenega gospodarstva, o katerem je marsikdo domneval, da je spuhnelo ob polomu TKB in Saftija. Ti dve imeni sta bili termeljna pojma neke že kar objestne prisotnosti, ko sta z ustvarjenimi dobički med drugim integrirali pomoč, ki je do devetdesetih let prihajala iz Jugoslavije in je bila namenjena ideološko poslušnim organizacijam v zamejstvu. Tedaj je bilo težko razumeti resnični ustroj tega družbenega gospodarstva, ki je imelo veliko slamnatih mož in tudi kar nekaj ljudi, ki so delali v senci in so odgovarjali pravim in prav tako zastrtim krogom. Tudi danes je uganka resnično lastništvo gospodarskih organizacij (KB 1909,

Jadranska družba, Trinko itd.), ki so nasledila družbeno gospodarstvo. Tega danes ni več, saj je lahko le javno, to se pravi državno, ali pa zasebno. Nikjer ni zapisano, da bi bilo državno, a tudi prav zasebno ni, če že čuti potrebo, da svoje delovanje in odločitve razlaga in utemeljuje pred javnostjo v našem dnevniku. Nekaj "družbenega" je torej le ostalo, če Jadranska družba še zdaj plačuje dolgove ZTT-ja in če Primorski dnevnik plačuje astronomsko najemnino za preveliko palačo, da pomaga reševati iste dolgove, čeprav je že dolgo samostojna zadruga, ki z ZTT-jem nima nobenega opravka.

Preveč vprašanj brez odgovora si postavlja naša javnost glede "družbenega gospodarstva", da bi lahko razumela, kako to gospodarstvo ne zmore niti skromnih 50 tisočakov za kritje primanjkljaja Tržaške knjigarne, ko pa nonšalantno trpi dosti večje izgube drugih zgrešenih poslov. Eno je gotovo, da javnost ne bo dobila odgovora na to poslednje vprašanje. Zdaj, ko voda teče v grlo, pa bi nekateri hoteli zvrniti odgovornost za zapiranje Tržaške knjigarne na celotno slovensko javnost.

Vitracji

»Slikanje s svetlobo« (2. del)

Medtem ko sta umetnost in rokodelska obrt v Angliji in na kontinentu v 19. stoletju močno vplivali na razvoj barvnih oken, pa je v Združenih državah s svojim delom na tem področju začel ustvarjati človek po imenu Luis Comfort Tiffany (1848–1933). Sicer je bil notranji oblikovalec, znan pa je bil že njegov oče, draguljar ter izdelovalec predmetov iz srebra.

Tiffany je pri svojem delu uporabljal opalescentno steklo, ki ga je izumil sam. Gre za prelivajoče se barvno steklo, ki ga je v veliki meri uporabljal za izdelovanje luči. To steklo ima mlečen, moten videz z barvnimi progami vmes. Ob tem, ko je iznašel še bakreno folijo, mu je bilo omogočeno izdelovanje tridimenzionalnih skulptur iz stekla. Njegovo podjetje, imenovano *Louis C Tiffany and Associated Artists*, je prevzelo številne pomembne ustvarjalne naloge v New Yorku ter v okolici. Tiffanyjevi vitracji so tako bili v tem obdobju prava senzacija in umetnik je dobival številna naročila zanje. Njegovo ustvarjanje je prav tako očaralo Evropo, v Franciji pa je našel soustvarjalca in prijatelja Samuela Binga, ki je bil pomemben človek v tedanjem na novo rojenem umetniškem gibanju, imenovanem *Nabis*. Prvi rezultat

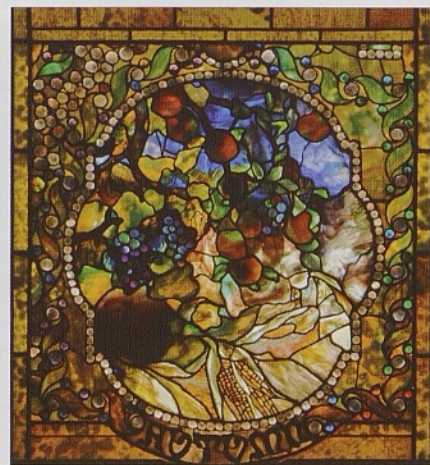
njunega skupnega sodelovanja je bilo barvno okno *Štirje letni časi*, prvič razstavljeno v Parizu leta 1892. To umetniško delo, z zelo močnimi barvnimi toni in ob uporabi majhnih koščkov raznovrstnih steklenih kamenčkov, je bilo tako zanimivo in svobodno oblikovano, da so takšen stil čiste dekoracije na moč občudovali predvsem tisti, ki so tedaj iskali tako imenovano »novo umetnost«.

Tiffany in s tem omenjena *nova umetnost*, bolje poznana pod imenom *secesija* ali *art nouveau* (ok. leta 1900), pa imata določeno skupno slogovno lastnost: te izdelke prepoznamo po značilnih vrtničastih, krožnih in asimetričnih linijah. Čiste vijugaste linije se pogosto končujejo v pripletu. V figuraliki so priljubljene mile, čutne, ženstvene figure ter pretirane floralne in druge organske teme. Ta stil pravzaprav nima stroge definicije ali pravil, gre predvsem za bolj vizualno kot pa formalno izpoved umetniškega ustvarjanja. Po prvi svetovni vojni je sicer prišlo obdobje, ko je Tiffany veljal za nekoliko kičastega in staromodnega. Ta posledica okusa ima svoj vzrok predvsem v pomanjkanju tipa stekla, ki ga je sam uporabljal. A ker se seveda okusi skozi časovna obdobja spreminjajo, je v današnjem času ravno Tiffany s svojo dediščino spet zelo priljubljen.

Danes pri dokaj svobodni izbiri opreme ter krasitvi sakralnih interierjev žal velikokrat naletimo tudi na manj posrečene »steklene dodatke«. Pri opremljanju le-teh je najprej potrebno razumeti bistveno vlogo, ki jo

L. C. Tiffany. Levo: Methodist Church, Waterville, New York, ca. 1901. Na sredi: Arlington Street Church, Boston. Desno: Autumn iz l. 1892.

ubirajo barvni toni, svetloba ter sence, saj prav ti dajejo vitraju svojo moč – oziroma bistvo. Pri barvnih oknih mora umetnik ukrotiti mogočno silo dnevne luči in jo čim bolj smiselno usmeriti v svoje delo. Slikati mora »s svetlobo«. Slikar ali kipar lahko pri svojem delu sama poskrbita za svetlobni efekt v prostoru, pri vitraju pa je to drugače. Ko je okno enkrat vstavljeno v določen okvir, je takoj podvrženo svojevrstnemu vplivu okolja (tako zunanega kot notranjega) ter svetlobi, na katero umetnik ne more več vplivati. V samem sakralnem prostoru mora biti namestitev vitraja primerna, komunicirati mora z vsemi ostalimi arhitekturnimi ter dekorativnimi elementi, saj bi brez te komunikacije tudi barva ne bila nič drugega kot medlo niza nje oblik in vzorcev. Krščanska cerkev svoja okna krasi z barvnimi stekli, zavedajoč se, da je barva obdarjena ne le s fizično, ampak tudi z duhovno kvaliteto. Ob dobri tehniki, ki je danes na voljo, ter okusnem izboru načrta, pa vsekakor igra zelo pomembno vlogo tudi dobro sodelovanje med naročnikom in umetnikom!

Nedvomno imamo v slovenskem prostoru nekaj vse pohvale vrednih ustvarjalcev ali boljše rečeno snovalcev barvnih oken, ki so pustili viden pečat nekaterim našim tako sakralnim kot profanim prostorom. Že v prejšnjem delu omenjeni velikan v naši zgodovini umetnosti Stane Kregar je pustil za seboj celi opus z okoli 280 vitraji. Večina od njih je nastala v 60. letih prejšnjega stoletja, a zaradi različnih okoliščin, tako objektivnih kot subjektivnih, niso vedno na enaki kakovostni ravni. Vitraj pa je nedvomno ena njegovih pionirskih pustolovščin, s katero se je spoprijel na osnovi tradicije in tedaj dehteče avantgarde. Po formalni plati je Kregarjev ciklus vitrajev zaokrožena celota z razvidno temeljno idejo. Upošteval je likovne implikacije, ki jih je sama po sebi ponujala iz srednjega veka podedovana tehnologija parceliranja ter vezanja barvnih oken s svincem. Tehnologija pa je

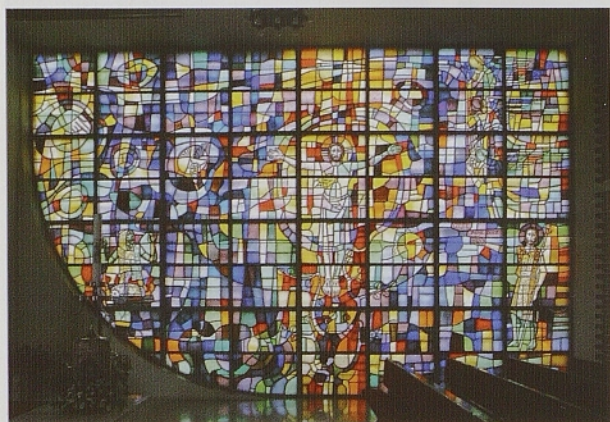
Spodaj levo: Stane Kregar. Zgoraj: Veselka Šorli Puc. Levo: Mira Ličen Krmpotič.

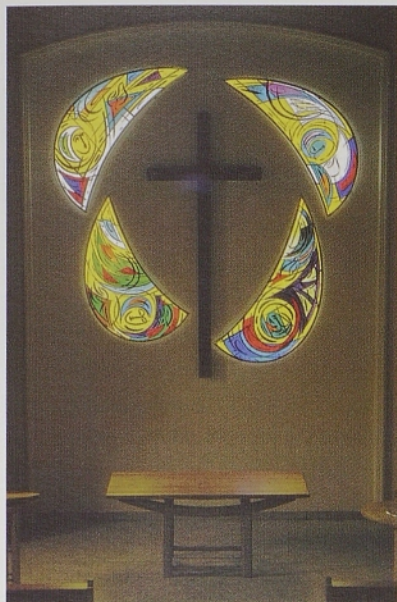

v marsičem opredeljevala tudi barvno skalo, ki jo je mojster prilagodil lastnim pogledom in izhodiščem. Tako je tudi najbolj čiste poudarke z uporabo »zadimljenih« odtenkov utišal, iz njih pa izvabil pretanjeno govorico nežnih kolorističnih učinkov in finih, pretehtanih barvnih prehodov. Poudaril je tudi problematiko transpa-

rence ali prosevanja, ki rojeva nove, skorajda neslutene barvne učinke, hkrati pa je na samosvoj način interpretiral geometrijsko mrežo svinčenih vezi. Za razumevanje Kregarjevih vitrajev pa je pomembno dejstvo, da je umetnik tudi v najbolj abstraktnih slikarskih kompozicijah vedno izhajal iz oblik v realnem svetu. Vse njegove vitražne kompozicije imajo namreč vedno zelo jasno izhodišče v klasični krščanski ikonografiji in figuraliki, ki se odlikava na fluidni meji med čisto likovno simboliko ter stilizirano figuralno kompozicijo. Prav njegovi vitraji iz petdesetih let so zaznamovani z izredno poudarjeno figuraliko (svetniške postave in jasno označeni atributi). Njegova najpomembnejša vitražna dela je mogoče najti v Ljubljani, Mariboru, Celju, Pivki, Dražgošah, v nekaterih starih gotških cerkvah na Gorenjskem, Dolenjskem ter v Hrvaškem Zagorju.

Omenila bi le še nekaj odličnih slovenskih snovalcev barvnih oken, ki se jih v sedanjem času nikakor ne dà prezreti. Po obsegu, predvsem pa po kvaliteti, je opus barvnih oken slikarke Veselke Šorli Puc (po mojem mnenju!) najpomembnejši takoj za Kregarjevimi. Ustvarjalka je obdarjena z izrednim smislom za lepoto, estetiko ter stilom, ki nas spominja na obdobje secesije. Njena motivika nas najpogosteje nagovarja s cvetlicami v harmoniji s krožnimi linijami, ki pa v sebi nosijo globlje, zelo bogato simbolično sporočilo.

Umetnica Mira Ličen Krmpotič je tako pri ustvarjanju slik kot tudi pri ustvarjanju vitrajev zaprisežena ekspresionizmu. Njena dela prepoznamo po barvni živahnosti, skozi impulzivno linijo slikarkinega giba pa veje radost življenja. Njena poteza, ki večkrat vodi v abstrakcijo, izhaja iz tiste »težke« slovesne kulture rodne dežele. Ob snovanju tisočernih barvnih delčkov se je ogrela in razsvetlila v sončnem jadranskem podnebnju slovenske Istre z odločnim prehodom od dramatičnosti k vitalnosti slikarskega doživetja.

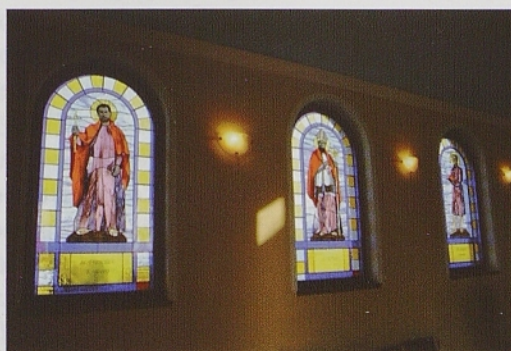
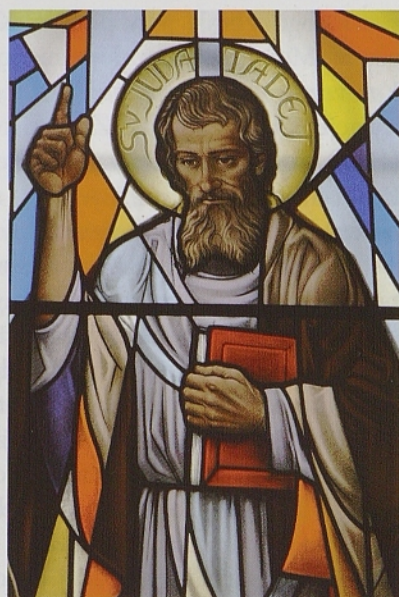
Matej Metlikovič je prav tako zasnoval lepo število vitrajev doma in na tujem. Njegova okna prepoznamo po sijočih, izredno močnih barvnih otenkih. Polaga-

nje različno obarvanih stekel po slojih ter njihovo spajanje (fuzija) pri visokih temperaturah pa privede stekla do novih barvnih efektov. Njegova posebnost je tudi ta, da izdelano celoto oplemeniti še z ekspresivno črno linijo s čopičem, s katero slikar prek večbarvne steklene plošče zariše bodisi obraz, angela, zvezdo, ptico ali kakšen drug simboličen lik.

Slikarka Marta Jakopič Kunaver nam s svojimi vitraji, ki so nekoliko otroško in pravljico navdahnjeni, oznanja svet, zasidran v simboličnem svetu krščanstva in njegovega obredja. Vsako od njenih barvnih stekel izžareva igrivost

in iznajdljivo dekorativnost črte, ki pa ves čas ohranja svojo pomenljivost v donenju celotnega spektra barv, ki žarijo in mehčajo črno obrobo motiva.

Umetniki Lojze Čemažar, Marko Jerman in med mlajšo generacijo Elena Sigmund so še nekateri ustvarjalci, ki se posebej posvečajo nastajanju vitrajev na naših tleh. Prav vsi umetniki, ki imajo ta dar, da nam plemenitijo tako sakralne kot profane prostore s svojimi deli, so po svojem znanju in smislu za lepo in plemenitio v umetnosti neprecenljivi. Umetnost je namreč stalnica v človekovem svetu; stalnica s spremenljivimi vrednostmi. Le prepoznati jo moramo.

Zgoraj: Matej Metlikovič (levo) in Marta Jakopič Kunaver (na sredi).

Na levi: Lojze Čemažar. Na sredi: Elena Sigmund. Desno: dva vitraja Marka Jermana.

Marija Pirjevec

Kosovelov smisel za svobodo sredi dehumaniziranega sveta

(Ob 110-letnici pesnikovega rojstva)

Srečko Kosovel sodi med velike evropske pesnike, kar mu priznavajo tudi tujci. Za pomembnega tržaškega pisatelja Claudia Magrisa je njegova lirika najvišje vrste, Francoz Marc Alyn pa ga je v svojem odličnem eseju (1965) označil za vizionarnega poeta, ki je bil zmožen predvideti strašne tragedije 20. stoletja. In vendar mu v življenju ni uspelo objaviti niti ene pesniške zbirke; vsa njegova prizadevanja okoli rahločutne »baržunaste lirike«, ki jo je hotel izdati v zbirki *Zlati čoln*, so se izjalovila. Je razlog, da se današnji pesniki ob tem zamislijo.

Imela sem privilegij, da je bil moj profesor slovenskega jezika in književnosti na tržaški klasični gimnaziji letošnji Prešernov nagrajenec Pavle Merku. On je bil tudi prvi, ki mi je znal približati kraškega pesnika tako izvirno in prepričljivo, da me je prevzel in zaznamoval za dolga desetletja, vse do danes. Merku je nas dijake opozarjal na izjemno muzikalnost Kosovelove lirike, ki ga je kot glasbenika močno pritegnila, predvsem pa na humanost, preprostost in pristnost njegovih verzov. Zato ni naključje, da sem si na Filozofski fakulteti v Trstu sredi 60-ih let za diplomsko nalogo izbrala prav pesnika Krasa in slovenske usode. Mojo, nekoliko dopolnjeno raziskavo *Srečko Kosovel: aspetti del suo pensiero e della sua lirica*, je kasneje objavilo v knjigi Založništvo tržaškega tiska (1972). To je bila tudi prva obsežnejša monografija o Kosovelu v italijanščini, ki je imela namen predstaviti našega lirika italijansko govorečim someščanom.

A naj se povrnem k Srečku Kosovelu in njegovemu pesniškemu opusu, v katerem sem postopoma, skladno z *Zbranim delom*, ki je le počasi, z velikimi časovnimi presledki prihajalo na dan, odkrivala miselne in duhovne dimenzije njegovega notranjega sveta. Ta kraški mladenič je v svoji pronicljivosti opozoril na globinska vprašanja in dileme sodobnega človeka. V njegovi liriki je – kot piše Alojz Rebula – dovolj snovi, da ga lahko proglasimo zdaj za marksista, zdaj za kristjana. Poezija tega zgodaj dozorelega pesnika je brez dvoma osrednji pojav slovenske književnosti 20. stoletja, izraz ustvarjalnosti, ki je presegala svoj čas in prostor in je vedno znova vznemirjajoča in aktualna.

Hkrati pa ni mogoče spregledati, da je motivika kraškega sveta v resnici tako zraščena s Kosovelom in je z njo tako močno prevzel bralce, da smo bili le s težavo pripravljene spreminiti svojo prvotno predstavo o njem in sprejemati tudi pesnikove čisto drugačne obraze, ki se kažejo v njegovem nenehnem iskanju novih ekspresivnih tehnik – od ekspresionizma, futurizma do eksperimentalnega konstruktivizma. Pri tem je imel nad vsemi "izmi" pri njem primarno vlogo predvsem etični princip.

Da bi v današnjem posegu ne podala samo splošne, bolj ali manj stereotipne podobe tega izjemnega pesnika, ki je kot vulkan žarečo magmo bruhal iz sebe pomensko polne, zdaj tradicionalne in klasično ubrane, zdaj modernistične, avantgardno drzne in izzivalne verzove, bom skušala izluščiti iz njegovega opusa nekaj takih segmentov, ki jasno kažejo na Kosovelovo tesno povezanost z domačim svetom; zapustiti ga je moral že zgodaj, kot dvanajstletni dijak. Starši so ga poslali študirat v Ljubljano tudi zato, da bi mu prihranili pretrese, ki bi jih kot rahločutni mladostnik doživel v neposredni bližini fronte. Vendar se kljub oddaljenosti od rojstnega kraja, ki je bila takrat večja kot danes, niso pretrgale tesne vezi, ki so ga od rane mladosti priklepale nanj. S svojim študijem in pesniškim delom je bil vezan na Ljubljano, v kateri se sicer nikoli ni povsem udomačil, zraven pa je bil vedno tudi pesnik Krasa in Trsta, seveda ne samo njegove topografije, temveč mnogo globlje. Zunanjo, prostorsko in življenjsko zarezo med njim in njegovo ožjo domovino je povzročila vojna in razmere po njej. Duhovno te zareze v resnici ni bilo.

Tako je že v zgodnji liriki s kraško tematiko v rodno pokrajino projiciral svojo bivanjsko pa tudi narodno stisko od matice odtrgane Primorske, ki je kot del tuje države zašla pod oblastjo militantnega fašizma v vse hujšo izobčenost in položaj brezizhodnosti. Divja raznarodovalna politika se je začela leta 1920 s požigom *Narodnega doma*, središča slovenske navzočnosti v mestu ob Jadranu. »Kres v pristanu« je bil za Kosovela kot za devet let mlajšega Borisa Pahorja travmatično doživetje. Bil je globinski pretres na

vseh ravneh pesnikove zavesti: v območju osebnega doživetja, v območju zgodovinskega zavedanja in v območju simbolnih pomenov stvari. To ni bila samo črna in minljiva politična anekdota, bilo je razločno znamenje, da prihaja nova doba, doba fašistične etnocidne politike.

Razumljivo je, da se je ta zstrašujoči dogodek zarezal vanj za vse življenje in hkrati izzval močan odmev v njegovi pesmi. Iz Kosovelove tesnobe in groze, ki je segala tudi v ontološke razsežnosti, potemtakem ni mogoče izključiti omenjene tragedije. Iz Ljubljane je budno spremljal katastrofično stanje Slovencev v Italiji: tudi iz članka *Italijanska barbarstva v Trstu*, objavljenega v Slovenskem narodu 15. julija 1920, je lahko razbral vso brutalnost dogajanja: »Včeraj zvečer je okoli 6. ure pridrvela pred hotel 'Balkan' naročena množica okoli 500 fakinov, ki je začela demonstrirati proti Slovincem v Jugoslaviji. Čuli so se klici: Morte ai ščavi! Abbasso Jugoslavia! Naenkrat so padli iz množice revolverski strelji, nakar je podivjana tolpa naskočila 'Balkan'...«

Kosovelov odziv na požig Narodnega doma lahko razberemo iz pesmi z ironičnim naslovom *Italijanska kultura*, ki je nastala nekaj let kasneje, ko so skrajneži zažgali še tiskarno *Edinost* (6. novembra 1925). V njej je na vsem razumljiv način predstavil oba dogodka, ki sta bila v drastičnem nasprotju s tisočletno kulturo, s katero so se tako ponašali novi oblastniki. Pesnik se je vedno jasneje zavedal, da ne sme ostati križem rok in se zanašati na zunanjo pomoč, temveč da mora postati narodova vest, klicar k odporu in upor. Pod vtisom vedno hujše napadalnosti fašistov in iredentistov je napisal pesem *Jaz protestiram*, kjer je izpovedal prepričanje, da grozi Slovincem v Trstu in v zasedeni Primorski konec, če se ne bodo otresli mlačnosti in pohlevnosti, ki sta jih od nekdaj tako bremenili. V pesmi *Ej, hej* je šel tako daleč, da je napadel Društvo narodov, ki je bilo, kot je sam zgroženo opazil, brez posluha za usodo malih narodov in je ob fašističnem divjanju v Trstu, Istri in Zadru molčalo.

Položaj Slovencev pa je bil toliko bolj zapleten, ker jih niso ogrožali le mogočni sosedje, temveč tudi dozdevno bratski narodi, s katerimi se je velik del slovenskega ozemlja po vojni povezal v skupno državo, kraljevino SHS. Velikosrbski nacionalizem je kmalu pokazal svoj pravi obraz. Srbski politiki so v

Černigojev Srečko Kosovel.

vsaki, še tako nedolžni slovenski družbeni ali kulturni dejavnosti, odkrivali separatistične težnje. Tudi ob tem Kosovel ni mogel molčati. »Ali je narod separatističen, če se hoče razvijati sam v svoji smeri?«, se je ob vedno hujšem pritisku srbske oblasti ogorčeno spraševal v rokopisnem članku *Separatisti* in v istem sestavku vzkljknil: »Bodimo eno po duhu in ljubezni, a ohranimo lastne obraze!«

Idejna ostrina, ki veje iz političnih člankov mlademu pesniku ni prinesla koristi. Tisti, ki jih je napadal, so rezali študentom kruh in Kosovel je tedaj izgubil štipendijo ter se tako znašel v hudi gmotni stiski. Za nezavidljiv ploščaj v domovini, kjer so merili ljudi po strankarski pripadnosti, so bili po njegovem krivi tudi Slovenci sami zaradi svoje hlapčevske vdanosti. »O, ti ovčji, ti beli narod! Ali spoznaš zdaj, kaj si?«, je ogorčeno zapisal v pesmi *Ej, hej*. »Podpetništvo« pa je odkrival prej med rojaki v kraljevini SHS kot na Primorskem pod Italijo, kjer je fašistično nasilje postopoma sprožilo med ljudmi vse hujše ogorčenje, prebudilo v njih narodno zavest, pokončnost in nazadnje tudi radikalen upor. »Kar pa se tiče Slovenstva – je pisal profesorju Šandi – nam je v našem krožku tako sveto, da bi ostali Slovenci magari če vsi okoli nas to Slovenstvo zanikajo. Bomo pa narod dvajsetih Slovencev.«

Na koncu naj sklenem z mislijo, da je naš pesnik pustil v svojem opusu močan in osebni odmev velikega zgodovinskega in duhovnega dogajanja v evropskem svetu, seveda dogajanja skozi posebnost svoje usode. Tako lahko današnji bralec skozi njegovo delo prebere duhovno in politično zgodovino velikega dela Evrope po prvi svetovni vojni s Primorsko in Slovenijo vred. Gre za avtorja, ki je sodobni evropski razkroj videl in ga znal zajeti v vsej širini, saj ga je tako ali drugače tudi sam izkusil. Hkrati pa je prav v tem skrajnem položaju znal vzdržati s posebnim smislom za človekovo svobodo, pa tudi s smislom za vrednost poezije sredi dehumaniziranega sveta. Moč njegove poezije je v tem, da je zmeraj znova aktualna, tudi sredi naše sodobnosti.

V Sežani, 21.3.2014
(Ob otvoritvi Kosovelove spominske sobe
v prostorih Ljudske univerze.)

Vladimir Kos

dobitnik nagrade Prešernovega sklada 2014

Vladimir Kos (Murska Sobota, 2. 6. 1924), duhovnik jezuit, pesnik, filozof, publicist – predvsem pa človek dveh svetov: slovenskega in japonskega. Pesnik, ki bo letos dopolnil 90 let svojega življenja in istočasno praznoval tudi 75-letnico svojega pesniškega snovanja (njegova prva pesem »Pesem hrepenenja« je bila objavljena 16. 4. 1939 v mladinski prilogi mariborskega Večernika), nas še vedno preseneča s svojo ustvarjalnostjo, vitalnostjo in duhovitostjo. Predvsem pa je pred nami prav poseben pesnik, literarni samohodec, ki se je kmalu poslovil od tradicionalne poezije in stopil na pot izrazitega modernizma/avantgardizma. In številni literarni strokovnjaki so mu naredili laskavi naslov »najboljši zdovski pesnik« (npr. dr. Tine Debeljak in od sodobnikov Peter Kolšek).

Njegova prva (hkrati je to tudi prva knjiga, ki je izšla v begunstvu) pesniška zbirka »**Marija z nami je odšla na tuje**« (sonetni venec z akrostihom »Gospodovi dekli« in pod psevdonomimom RE-O), je izšla leta 1945 v taborišču za povojne slovenske begunce v Peggetzu pri Lienzu. Tam je naslednje leto izdal še eno pesniško zbirko, »Deževni dnevi«, nato pa se je posvetil študiju teologije in filozofije na Gregorijani v Rimu. Leta 1950 je bil posvečen v duhovnika, nato je leta 1953 doktoriral iz teologije, vstopil med jezuite in se odločil za misijonsko delo na Japonskem, kamor je odšel leta 1956. Na obrobju večmilijonskega glavnega mesta Tokia je opravljal kar več poklicev: bil je (oz. je še vedno) misijonar in dobrotnik (med Japonci, ki so »versko usmerjeni – pogani« in med ljudmi iz socialnega dna), bil je profesor teologije in filozofije na jezuitski univerzi Sophia (do leta 1989, ko se je upokojil) – in ob tem neprestano pisal (tako poezijo kot prozo in filozofske spise), se učil japonščine, študiral in spoznaval novo deželo z vsemi njenimi posebnostmi (predvsem ga je očarala narava). Toda kljub množici, ki ga je vseskozi obdajala, je bil na nek način »sam« – kot Slovenec je bil odmaknjen od slovenske govorice, zato so njegove zgodnejše pesmi polne domotožja in spominjanja na domače kraje, sorodnike (predvsem mame, ki mu je že kot majhnemu dečku vce-

pila ljubezen do slovenske literature) in naravo, ki se je tako zelo razlikovala od japonskega okolja. Ker so mu bila kot povojnemu beguncu in političnemu emigrantu zaprta vrata za objavljanje poezije v slovenskih revijah, je že v petdesetih letih navezal stike s somišljeniki v Argentini in začel objavljati v njihovih koledarjih in revijah (Zbornik/Koledar Svobodne Slovenije, Duhovno življenje, Meddobje, Glas SKA itd.). Sredi šestdesetih let je Kos začel objavljati svoje prispevke tudi v zamejskih revijah – v Mostu, Katoliškem glasu in Mladiki.

Leta 1955 mu je Slovenska kulturna akcija (SKA) izdala pesniško zbirko »Križev pot prosečih« (likovno je zbirko nadgradil France Gorše), ki pa ni doživela večjega uspeha. Toda to ga ni zlomilo, še naprej je pisal in svoje pesmi pošiljal v Argentino. Toda njegove pesmi, ki so imele vse več japonskih motivov in so se vse bolj oddaljevale od tradicionalnega pesnjenja, med številnimi bralci niso naletele na dober sprejem. Kos je sicer upal, da bo v Argentini lahko izdal novo pesniško zbirko, ker pa do tega ni prišlo, se je v svoji izraziti neučakanosti odločil, da jo izda v samozaložbi, na Japonskem. Tako je leta 1960 izšla njegova pesniška zbirka »Dober večer, Tokio«, ki je hkrati tudi prva slovenska knjiga, ki je izšla na Japonskem.

Na srečo pa je med uredniki Meddobja (dr. Tine Debeljak, Zorko Simčič, France Papež) sčasoma le našel dovolj razumevanja in podpore, da mu je SKA leta 1970 izdala pesniško zbirko »Ljubezen in smrt. In še nekaj«. Pri SKA so izšle tudi naslednje zbirke: »Spev o naši gori« (1981) in »Tisoč in dva verza z japonskih otokov« (1991). Po osamosvojitvi Slovenije je začel objavljati tudi v domovini: izbor njegove poezije »Cvet ki je rekel Nagasaki« (ur. France Pibernik, 1998), »Češnje, kamelije, bori« (2004), »Temnozeleni akordi« (2007), »Tebi sirota Slovenija: tisoč in en verz ...« (2010), »Pesmi ob tihomorskih valovih« (2013), »Pesmi iz dežele pravljličnih gozdov« (2014), za katero je tudi dobil nagrado Prešernovega sklada, in še druge. V utemeljitvi za nagrado je dr. Matija Ogrin med drugim zapisal: »/.../ Vladimir Kos se je v zgodovino moderne

V rojanskem Marijinem domu leta 2005.

Dve pesniški zbirki Vladimirja Kosa.

slovenske literature vpisal s tem, da je v letih po 1954 s svojo poezijo ustvaril zgodnje dosežke slovenskega pesniškega modernizma. Intenzivno pesniško ustvarjanje ohranja Kos vse do danes.

V zbirkah *Pesmi z japonskih otokov* in *Ob rahlo tresoči se tokijski harfi* se njegova poezija odpira harmoničnemu doživljanju japonske narave, človekovega mesta v kozmosu in krščanskega Boga kot temeljnega ozadja vseh bitij, njihove lepote, globine ter nagovarjajoče moči. V *Pesmih z japonskih otokov* si mojstrsko odgovarjata japonski slog tanka in slog tradicionalne slovenske pesmi.

Iz obeh zvrsti blagolasno zveni daljni japonski svet, bivanjsko artikuliran z izkušnjo Slovencev v svetu, ki so mu živo slovensko, japonsko in krščansko izročilo vir intenzivnih pesniških navdihov.«

To pa ni edina literarna nagrada, ki jo je prejel Vladimir Kos za svoje delo. Leta 1971 je prejel nagrado Vstajenje v Trstu, leta 1982 pa je za svojo novelo »Trije ljudje« prejel 2. nagrado SKA. Je tudi dobitnik republiškega odlikovanja - Zlatega reda za zasluge (2004).

Kot se za pesnika spodobi, naj se ta prispevek zaključí z njegovimi stihí iz zadnje, nagrajene pesniške zbirke.

Samo dve kitici

*Vse bralce mojih pesmi srčno prosim:
beríte jih, pa ne kot časopis,
ne kot oglas za čisto nov kompost ...
in da je ta in ta oči zatisnil.*

*Stopíte v pesem, da bo zaživila!
Ne bojte se, ne boste ranjeni.
Nov svet odkril sem in sem pesem pel.
A če se motim – zame pomolíte.*

PS. Ob predstavitvi življenja in dela dr. Vladimirja Kosa se nam nehote zastavi tudi vprašanje, ali bi njegova poezija, če bi bila že prej dostopna v domovini, vplivala na razvoj slovenske moderne poezije. Navkljub delni popravi krivic (da so njegova dela dostopna širšemu krogu bralcev), še vedno obstaja velika vrzel pri pravičnem vrednotenju njegove poezije (oz. dela). Manjka nam vse tisto gradivo, ki ga je Kos poslal v Argentino in ga tam niso objavili (verjetno se je marsikaj izgubilo, založilo kje v uredništvu Meddobja, ali ga je pri sebi hranil kateri od urednikov), manjka nam vsa njegova pisemska korespondenca ... Čas bi že bil, da bi se uradna Slovenija sistematično lotila evidentiranja in zbiranja izseljenskega arhivskega gradiva in ga čim prej prepeljala v domovino ter tako omogočila raziskovalcem, da bi izseljensko literaturo pravično ovrednotili in umestili v skupni kulturni prostor.

Uporabljena literatura:

France Pibernik: *Poezija Vladimirja Kosa. (Spremna beseda k zbirki »Cvet ki je rekel Nagasaki«, Maribor, 1998);*
F. Pibernik: *Zdomstvo in zdomska poezija. (Spremna beseda h knjigi »Beseda čez ocean: antologija slovenske zdomske poezije«, Ljubljana, 2002);*
Zora Tavčar: *Slovinci za danes. (Intervju. Ljubljana, Trst, 1991).*

Vladimir Kos

Morda še kdo drug se v Nedeljo napoti

*Že večkrat zapel sem o Vstalem iz groba.
Morda ne kaj klasično, a iz srca.
Še zmeraj je v meni Njegova podoba:
ne kolne; ne hlipa; krvav do hrbta.*

*Zakaj za nas »gobavce« hoče umreti?
Ker gobavost greha se vseh nas drži.
Ker hoče, da mogli bi znova živeti,
resnično živeti – kot Bog si želi.*

*Je kdo od ljudi že kdaj zame umiral?
Ta Jezus ni Človek le, Božji je Sin!
Poskušam ljubiti Ga, pesem Mu sviram;
se zdi mi, da zre me smehljaje z višin.*

*Srce mi šepeče, da v tem se ne motim.
Njegovo Srce mi je najdeni Gral.
Morda še kdo drug se v Nedeljo napoti ...
Moj Ljubi ga čaka kraj zlamanih skal.*

Društvo slovenskih izobražencev sredi sezone

Jože Dežman in Ivo Jevnikar.

V ponedeljek, 3. februarja, je Društvo slovenskih izobražencev nadaljevalo svojo uspešno sezono kulturnih večerov s srečanjem, na katerem je zgodovinar Jože Dežman predstavil nov slovenski magazin »SLO-časi-kraji-ljudje«.

Naslednji ponedeljek, 10. februarja, je bila v Peterlinovi dvorani tradicionalna Prešernova proslava s kulturnim sporedom in nagrajevanjem natečajev Mladi oder in Mladika. O tem dogodku smo obširno poročali že v prejšnji številki; v tej številki pa objavljamo govor, ki ga je na prireditvi imela Loredana Gec.

V ponedeljek, 17. februarja, so v društvu predstavili novo izdajo Mladike, in sicer knjigo spominov na taborišče v Auschwitzu tržaške avtorice Marte

Ascoli. O knjigi so govorili prevajalka v slovenščino Magda Jevnikar, zgodovinarica Dunja Nanut in avtorčin sin Davide Puzzolo. Prikazali so tudi dokumentarni film o ženskah v nemških koncentracijskih taboriščih. (Avtorica je mesec dni po predstavitvi umrla).

V ponedeljek, 24. februarja, so bili gostje v Peterlinovi dvorani člani Študijskega centra za narodno spravo Renato Podberšič ml., Damjan Hančič in Neža Strajnar. Predstavili so nekaj monografij in delovanje centra. V ponedeljek, 3. marca, so v Peterlinovi dvorani podelili 5. nagrado Nadja Maganja, ki jo je v imenu aktivistk projekta Dream, ki se v Afriki na zdravstvenem in socialnem področju borijo proti AIDS-u, prejela Jane Gondve iz Malavija.

Levo: Dunja Nanut, Magda Jevnikar, Davide Puzzolo in Nadia Roncelli. Desno: Renato Podberšič ml., Damjan Hančič in Neža Strajnar.

INŠTITUT STANKA JANEŽIČA

Senat Teološke fakultete v Ljubljani je 7. januarja ustanovil Inštitut za ekumensko teologijo in medreligijski dialog. Njegov sedež je na enoti TF v Mariboru. Inštitut so poimenovali po ekumenskem delavcu, sicer pa duhovniku, profesorju in književniku Stanku Janežiču.

Pavle Merkù v San Marcu

Letošnji Prešernov nagrajenec akademik Pavle Merkù je bil 21. februarja gost Slavističnega društva v kavarni San Marco v Trstu. Z njim se je pred številnim občinstvom pogovarjala prof. Marija Pirjevec. To je bil zadnji nastop prof. Merkùja v javnosti pred njegovo boleznijo. Želimo mu čimprejšnje okrevanje.

Podelitev nagrade Nadja Magajna. Na sredi dobitnica nagrade Jane Gondve iz Malavija. Desno: Igor Pirkovič.

V ponedeljek, 10. marca, je bil gost večera v DSI pesnik, časnikar in diplomat Igor Pirkovič, ki je predstavil svojo zbirko pesmi o domovini z naslovom Slovenska pesem.

Sledilo je 17. marca srečanje s filozofom Brankom Klunom, s katerim so se v društvu pogovarjali na temo »Ali se mora vera bati znanosti?«.

24. marca je bil v društvu pogovor na politično temo »Državne in deželne reforme v odnosu do slovenske manjšine«. Pri pogovoru na to temo sta sodelovala politični tajnik SSK Damjan Terpin in deželni svetovalec Igor Gabrovec.

Zadnjega marca so v Peterlinovi dvorani odprli dobrodelno razstavo Umetniki za Karitas. Sledila je okrogla miza o cerkveni umetnosti, pri kateri so sodelovali ak. slikar Andrej Jemec, umetnostna zgodovinarica Anamarija Stibilj Šajn in piranski župnik Zorko Bajc.

Zgoraj: Branko Klun. Spodaj: Damjan Terpin in Igor Gabrovec (levo); odprtje razstave Umetniki za Karitas (desno).

»Besede so naših misli obraz«

Osrednja prireditev Slovencev v Argentini, 58. Slovenski dan, je bila nazadnje v Slomškovem domu v Buenos Airesu, ki je praznoval svojo 52. obletnico

Nedelja, 17. novembra 2013, je bila res izredno lepa: sinje južno nebo in pomladno sonce v vsej svoji veličini. Skupnost Slomškovega doma je aktivna in prijazna in je tudi to nedeljo z odprtimi rokami sprejela praznik in rojake v svoje območje. Že več dni prej, pa tudi zgodaj to nedeljo, so domači pridno pripravljali vse, da je Dom blestel, ko so po 10. uri začeli prihajati gostje. Vsak je bil pri vhodu prijazno sprejet in je dobil značko Slovenskega dne in ličen program (originalno oblikovanje Irene Žužek).

Dvorišče se je polnilo z gosti. Izredno je bilo število narodnih noš in zastavonoš domačega in prijateljskih Domov, da je bilo vse slavnostno, ko se je malo po 10.30 začel obred. Slomškov dom je bil praznično oblečen. Povsod so visele slovenske zastavice in rože so zaljšale prijetno okolje. Napovedovala je prof. Neda Vesel Dolenc, ki je pozdravila goste, člane in prijatelje Doma. Med prisotnimi so bili med drugimi slovenski veleposlanik Tomaž Mencin in gospa, murskosoboški škof dr. Peter Štumpf in številni gostje iz Slovenije.

Zapeli smo najprej argentinsko, nato slovensko himno, medtem ko sta predsednik krovne organizacije Zedinjena Slovenija prof. Franci Žnidar in predsednik Slomškovega doma mag. Pavel Brula dvignila na drog slovensko in argentinsko zastavo.

Po dvigu zastav so se vsi navzoči v sprevedu pomaknili z zgornjo dvorano, kjer je sledila slovesna koncelebrirana sveta maša. Daroval jo je škof msgr. dr. Peter Štumpf ob somaševanju vicedelegata dušnega pastirstva Francija Cukjatija, župnika Stanislava Onušiča, Daneta Vrečarja SDB in Cirila Murna. Pred mašo sta pozdravila škofa učenca Slomškove šole Tatjana Brula in Martin Hribar. Bogoslužno slavje je z mogočnim petjem povzdignil Mešani pevski zbor Slomškovega doma Ex corde pod vodstvom Marte Selan Brula.

RAZSTAVA OSMIH UMETNIKOV

V Slomškovem domu je že tradicija, da za obletnice organizirajo razstave, pri katerih sodelujejo umetniki njihovega okrožja. Tudi letos so se izkazali in kar osem jih je predstavilo svoja dela. To so bili Andrea Quadri Brula, Helena Klemenc, Tone Kržišnik, Helena Loboda Oblak, Vera Rupar Bohinc, Mirjam Šeme, Irena Žužek in Andrejka Dolinar. Razstavo je organizirala in pripravila Andrejka Dolinar, ki je tudi spregovorila ob odprtju. Predstavila je vsakega umetnika posebej in razložila njegov stil in tehniko. Ob koncu pa je prebrala nekaj odlomkov iz pisma papeža Janeza Pavla II. umetnikom.

Po ogledu razstave smo posedli ob mizah, postavljenih v spodnjih prostorih. Ramoške kuharice pa tudi pridni možje so se izkazali, prav tako kot mladina, ki je prijazno prinašala razne dobrote na mizo. Gostje so se dobro počutili in se kar dolgo zapletli v pogovor.

Medtem je Slomškov dom žarel! Po eni strani ob toplini sonca, po drugi pa od sreče in veselja ob slavlju obletnice in slovenskega dne. Gostje so še kramljali, domovi in ustanove pa so že na stojnicah ponujali raznovrstne dobrote, pa tudi ročna dela, knjige in zgoščenke v slovenskem jeziku pa še voščilnice. Postopoma so prihajali novi obiskovalci, ki so prihiteli na popoldanski program slavja. Prava množica jih je bila. Res rekordno število.

KULTURNI SPORED NA PROSTEM

Celoten potek prireditve se je razvijal na prostem, za kar je bil v ozadju vrta Slomškovega doma postavljen ogromen oder. A ob 16. uri je bilo sonce premočno in je kruto pripekalo. Zato se je napovedani program začel z zamudo. Povezovala ga je Andrejka Vombergar Štrfliček, ki je najprej pozdravila častne goste na prireditvi. To so bili veleposlanik RS v Argentini g. Tomaž Mencin in gospa, predsednik Zedinjene Slovenije prof. Franci Žnidar

Slike: Marko Vombergar

in gospa, škof msgr. dr. Peter Štumpf, delegat dušnih pastirjev msgr. dr. Jure Rode in dušni pastir Slomškovega doma g. Franci Cukjati, častni član in boter Doma g. Herman Zupan in gospa, nato pa vsi predsedniki brat-skih domov in organizacij.

Sledila sta pozdrav domačega predsednika mag. Pavla Brule in nagovor predsednika Zedinjene Slovenije prof. Francija Žnidarja.

Nato je povzel besedo veleposlanik Tomaž Mencin, ki je pohvalno ocenil delo skupnosti, iz katere izžareva ljubezen do narodnih izročil. Pohvalil je delo mladih in zaželel, da bi slovenska beseda še dolgo povezovala mlade in starejše. Nato je povabil na oder voditeljico Prešernove šole s Pristave Nadico Kopač Grohar ter ji izročil priznanje Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu. Prešernova šola je namreč v letošnjem letu praznovala svojo 60-letnico.

Slavnostni govor je podal pesnik in zdaj direktor Družine v Ljubljani Tone Rode.

DVE NEVESTI

Napočil je zelo pričakovani trenutek odrske igre. Napovedana je bila komedija Dve nevesti, katere avtor je Cvetko Golar. Igro je izbral, si zamislil potek in režiral cont. Marcelo Brula. To je bil dodaten dejavnik privlačnosti, saj je Marcelo priznan režiser, ki se je že večkrat izkazal s komedijami, pa tudi muzikli. Igro si je zamislil kot burko, v kateri igralci pretiravajo geste in govor, kar privede do izredno komičnih situacij, včasih tudi protislovij, vedno pa do obilnega smeha med publiko.

Režiser je posrečeno izbral igralce, tako da je vsak popolnoma odgovarjal svoji vlogi. Pomešal je že zelo izkušene igralce z nekaterimi mlajšimi, a zelo obetajočimi, in igro pripeljal do uspešnega konca.

Kot smo omenili, je bil oder na prostem, kar je dalo igri poseben pečat. Zato pa je bila še bolj zahtevna izzvedba velike scene, ki jo je mojstrsko (kot že mnogokrat) zastavila lic. Andrea Quadri Brula. Tako celotna slika kot minimalni detajli kulis in zgradb so dopolnili uspeh nastopa.

Čestitke vsem, seveda na prvem mestu režiserju. Marcelo Brula je znova dokazal, da uspe v vsakem odrskem projektu, ki si ga zastavi. Naj pohvalimo še zamisel, da se čas med obema odmoroma napolni s folklornim nastopom številnih mladih plesalcev Slomškovega doma (pod vodstvom prof. Mirjam Mehle Javoršek), ki so želi priznanje publike.

Tudi nevidni sodelavci so doprinesli svoj del k uspehu nastopa.

Sledile so zahvale nastopajočim in sodelavcem, pa tudi onim, ki so dopoldan sodelovali pri pripravi maše, pa še kuharski ekipi in mladim strežnikom.

A S TEM PROGRAM ŠE NI BIL KONČAN

Ko so gostje že posedali okoli miz in uživali raznovrstne dobrote Domove kuhinje (in kleti), so se na odru in pred njim razvrstile zaporedoma kar tri folklorne skupine: Mladika iz San Justa (vodi prof. Mirjam Mehle Javoršek), Maribor iz Carapachaja (vodi Ani Senovršnik) in Folklorna skupina Pristava (vodi prof. Marcelo Carte). Drug za drugim so se vrstili folklorni plesi raznih slovenskih pokrajin, plesalci pa dosegli toplo odobravanje gostov. Ob koncu so se še skupno in vsak posebej fotografirali s škofom Štumpfom - za trajen spomin.

Kaj še? Na vrtu Slomškovega doma je ves dan bila na ogled razstava slik in rož projekta Vsak je lahko dober vrtnar, ki so ga izvedle Gabrijela Tomazin Kastelic, Andrea Quadri Brula, Andrejka Vombergar Štrfček in Damijan Loboda s pomočniki.

V vrtenju in ob prijetni glasbi (Baires Polka) sta se je zaključila Slovenski dan in obletnica Slomškovega doma. Dokaz, da še živimo in gradimo obzorje prihodnosti.

Tone Mizerit

16. GLEDALIŠKI VRTILJAK

Z lutkovno predstavo *Trije prašički* v izvedbi Lutkovnega gledališča Rado Mužan z Bleda, se je v nedeljo, 23. marca zaključila šestnajsta sezona Gledališkega vrtiljaka, to je pobude, ki je namenjena najmlajšim in se od septembra do marca odvija v dvorani Marijinega doma pri Sv. Ivanu v Trstu. Tudi v pretekli sezoni je bilo na sporedu sedem otroških igric na štirinajstih predstavah. Obisk je bil vsekoli več kot dober, saj nam ni nagajala zima tako kot v prejšnji sezoni.

ČERNETOVA NAGRADA ŠOLSKIM SESTRAM

Od leve: s. Gabrijela Koncilija, s. Valentina Rupnik in prof. Tomaž Simčič. Desno: izročitev 26. Nagrade Dušana Černeta. Od leve: Saša Martelanc, s. Doroteja Rupnik in Ana Marija Prijatelj (foto Aleš Breclj).

Šolske sestre tržaške province sv. Petra in Pavla, ki so dejavne med Slovenci v Italiji, a tudi v Egiptu, so 29. decembra v Zavodu šolskih sester pri Sv. Ivanu v Trstu za svoje plodno versko, vzgojno, šolsko, kulturno in socialno delo prejele 26. Nagrado Dušana Černeta.

Nagrado Dušana Černeta je poseben Sklad Dušana Černeta začel podeljevati leta 1976. Do leta 2000 je bilo podeljenih 23 nagrad, nakar je prišlo do premora. Skrb zanjo je prevzela Knjižnica Dušana Černeta, ki je sklenila, da ob lanski oživitvi podeli tri nagrade ustanovam ali posameznikom, ki se v skladu s pravili nagrade odlikujejo zaradi dela v korist slovenstva, demokracije in krščanstva, in sicer po eno za vsako izmed treh pokrajin, v katerih v Italiji avtohtono živimo Slovenci. Tako je 31. januarja lani v Gorici prejel 24. Nagrado Dušana Černeta Kulturni center Lojze Bratuž, 25. maja je v Špetru prejel 25. nagrado beneški duhovnik, teolog in publicist prof. msgr. Marino Qualizza, 26. nagrada pa je šla šolskim sestram.

Srečanje, ki ga je vodil časnikar Saša Martelanc, je obsegalo glasbene točke, saj sta nastopila mladi pianist Federico Guglielmo Ficiur in pevski kvartet iz Ajdovščine pod vodstvom prof. Jerice Rudolf, ter dve okrogli mizi.

Urednik Ivo Jevnikar, Černetova nečakinja Ana Marija Prijatelj iz Nove Gorice in knjižničarka Lučka Kremžar De Luisa so spregovorili o knjigi *Zvestoba vrednotam - Podoba Dušana Černeta* in po njem poimenovanih pobud, ki so jo tudi javno poklonili dosedanjim 12 nagrajencem s Tržaškega ali njihovim zastopnikom.

Utemeljitev zadnje nagrade je podal prof. Tomaž Simčič, ki je nato v pogovoru s sestrama Gabrijelo Koncilijo in Valentino Rupnik in ob videoprikazu, ki ga je pripravila s. Andreja Kete, obnovil opravljeno pot in sedanje delo tržaške province šolskih sester.

Nagrado je iz rok Černetove nečakinje prevzela provincialka s. Doroteja Rupnik, ki je v zahvali poudarila uspehe in težave tržaške province, karizmo šolskih sester in veselje, da soustvarjajo cerkveno, kulturno in narodno podobo Slovencev v Italiji.

Ciril Velkovrh

Od štajerskih goric do strme tržaške obale

»Kako lepo je živeti in delati!«

Tako je avtor knjige »Od štajerskih goric do strme tržaške obale« fotografski potopisec Ciril Velkovrh, kakor ga imenuje kulturni ustvarjalec na eni od razstav, napisal v elektronskem sporočilu ob pripravi na njeno izdajo. S temi besedami je nezavedno razkril svojo temeljno lastnost, ki je podlaga njegove fotografske oziroma razgledničarske dejavnosti, prirejanja številnih razstav in nenazadnje njegovih knjig, prejšnjih dveh »Glej, kako lep je ta naš svet« in »Gore in spomini ostajajo« ter tudi sedanje tretje.

Ciril Velkovrh je namreč zelo delaven človek. S to lastnostjo svojega značaja je hitro našel uteho po službeni upokojitvi. Če to ne bi bil, ne bi vsepovprek prehodil slovenske zemlje in jo s fotografijami ovekovečil za zanamce in ne bi pripravil več kot petsto razstav (zagotovo ga po številu nihče ne presega), s katerimi je polepšal dneve številnim ljudem.

Velkovrhova knjiga »Od štajerskih goric do strme tržaške obale« je tematsko utemeljen večplastni odraz sedanjega slovenskega kulturnega utripa. S podnaslovom »Spomini in govori z odpiranja razstav fotografij naravne in kulturne dediščine od l. 2006 do l. 2012« od pesniško nadahnjene poante v glavnem naslovu preide k nazornosti vsebine. To so najprej spomini, ki so vselej bolj ali manj subjektivni in kot take moramo sprejemati njegove stike z ljudmi in opis razmer, ki so prireditelja razstav spremljale. To prvo sestavino dopolnjuje druga, prav tako zanimiva plast, to je objava govorov

tistih, ki so razstave odprli. Kot so Velkovrhove razglednice in njegovi spomini na spremljajoče dogodke ob razstavah svojevrsten dokument časa, so taki tudi zapisi govorov. Govorniški položaj je sicer v določenih značilnostih nadčasoven, saj nagovor ljudem zahteva poseben stil ter utečene skladienske in vsebinske vzorce, o čemer govori retorika, a kulturna vsebinska razsežnost in čutenje, ki je odraz časa, tej podlagi doda nazorno aktualno vsebino. Natančni opisi družabnih okvirov in praktičnih organizacijskih dejstev, med katerimi so poleg težav tudi presenečenja, so privlačen sociološki odmev, so pričevanje, kako je organizacija razstav v določenem obdobju potekala in s čim vse se je moral pobudnik spoprijemati. Zato se knjiga s tem delom dotika tudi blagih etnoloških izhodišč. Knjiga je obenem tudi svojevrsten seznam pomembnih slovenskih javnih delavcev z različnih področij, od kulturnikov, znanstvenikov, pevcev do cerkvenih dostojanstvenikov. V ozadju pa tiči še neka, ne tako izrazita, a vseeno dosledna sestavina. To je hotenje poudariti pripadnost ne samo širše slovenskim, ampak tudi krajem Velkovrhovih staršev, prednikom in polhograjskemu koncu.

In kot smo začeli, še končajmo osebno. Poleg zgoraj omenjene delavnosti se v delu kažejo še druge njegove lastnosti, kot sta npr. izrazit čut za lepoto narave in odgovornost za sakralno dediščino, pa tudi tiste bolj prikriti, ki jih lahko razberemo med vrsticami. Se je kdo že kdaj spomnil, da bi štel, koliko cerkvenih dostojanstvenikov je srečal? Mogoče je to nagnjenje do števil, katere nekje v globini prav tako spremljajo življenja Cirila Velkovrha. Naj končamo z mislijo, ki jo

je nekdaj sam izrekel: »Krivica je, da drugi nimajo toliko sreče kot jaz.« V tej misli odmeva srečen človek. Zato je sporočilo Velkovrhove tretje knjige še toliko bolj vredno.

Milka Bokal

Maja Godina Golija (ur.)

Vojne na Slovenskem

Prva svetovna vojna je bila prvi, več let trajajoči spopad globalnih razsežnosti, ko vojnih strahot ni bilo čutiti le na bojiščih, kjer je v največjih bitkah padlo po več deset tisoč vojakov, temveč je zelo boleče segla tudi globoko v zaledje, do koder ni segalo bobnenje topov. Resda so bila že v preteklosti uničena in izropana nešteta, med obleganji izstradana mesta, njihovi prebivalci pa pobiti, razgnani ali odgnani v sužnost, ni pa bilo primerov, da bi državne oblasti organizirale množične preselitve, postavljale taborišča za izgnance in begunce ter z različnimi ukrepi poskušale doseči, da se tudi v notranjosti ne bi razbohotila zgolj črnoborzijanstvo in zakon močnejšega. Druga svetovna vojna s sistematičnim stopnjevanjem nasilja in uničevanja je bila v tem pogledu najgrozovitejše obdobje v človeški zgodovini.

Zbornik pričevanj, spominov in podob Vojne na Slovenskem je uredila etnologinja Maja Godina Golija in se v celoti posveča doživljanju vojne in preživljanju stisk, ki jim je bilo izpostavljeno civilno prebivalstvo. Predvsem ženske, ki so po mobilizaciji, ujetništvu, internaciji ali smrti moških družinskih članov morale opravljati tudi njihovo delo, da so z izjemno požrtvovalnostjo in iznajdljivostjo ohranile domove ter prehranile otroke in ostarele. Zato

ni naključje, da so, razen muzejskega svetnika Franca Kuzmiča, ki piše o tragični usodi židovskih družin v Prekmurju med drugo vojno, vse ostale avtorice ženske.

Zgodovinarica Petra Svolfjšak skozi dopisovanje pripadnikov družine Gerbec iz Gabrja ob Soči, ki jih je vojna razdelila tako, da so štirje sinovi oblekli avstrijske uniforme, domače pa je doletela usoda beguncev v Italiji, odstira eno od mnogih podobnih medvojnih zgodb. Naslednja zanimiva ilustracija je analiza slovenskih vojakih ljudskih pesmi, ki jo je opravila etnologinja Marija Klobčar. Urednica izdaje v tretjem prispevku piše o pomanjkanju, tudi lakoti v Mariboru. Po tedanjih zapisih med drugim omenja hude stiske primorskih beguncev, »samih revežev, največ žensk,« iz Trsta in okolice: »Bilo je videti, da niso vajene naše zime in zato tudi niso imele zimskih oblek ... Nadležni niso bili ti prvi begunci nikomur,« vendar so jih spremljale »sovražne psovke o 'čičih', kakor so jih imenovali mariborski Nemci ...«

O neposrednih posledicah soške fronte govori tudi zapis umetnostne zgodovinarke Špele Ledinek Lozej o obnovi stavbnega fonda v Vipavski dolini.

Zadnji del zbornika, v katerem je tudi nekaj dokumentarnega slikovnega gradiva, prinaša najprej prispevka, ki segata v čas druge vojne. Poleg Kuzmičevega še študijo sociologinje Ivanke Huber Občutenje druge svetovne vojne na prekmurškem Goričkem – ki so ga Nemci prepustili Madžarom, leta 1944 pa so ga preplavile sovjetske čete, prodirajoče proti Dunaju. Zbornik sklepa krajši spis zgodovinarke Neve Makuc Vojna na meji. Gre za širše območje vzdolž današnje slovensko-italijanske meje, ki je bilo zaradi pomembnega strateškega položaja prehoda med Apeninskim polotokom in srednjo Evropo že od antike prizorišče številnih bitk, fajn in vojn ter plenilskih pohodov. Avtorica izpostavlja predvsem spopade med Habsburžani in Benečani med 15. in

18. stoletjem ter iz različnih virov lušči poročila o okrutnem obračunavanju različnih vojsk s civilisti, med njimi večinoma slovensko govorečimi, pa tudi o njihovi udeležbi v bojih ter povračilnih znašanjih nad padlimi in ranjenimi, pri čemer so v opisanih dogodkih ponekod sodelovale tudi bojevite ženske.

Iztok Ilich

Nova štirijezična publikacija Leva Detele Strah in sanje pri zagrebški založbi Naklada Lara

Pri zagrebški založbi Naklada Lara je pred kratkim izšla štirijezična hrvaško – slovensko – nemško – angleška publikacija *Strah i snovi / Strah in sanje / Ängste und Träume / Fear and Dreams* na Dunaju živečega pisatelja Leva Detele. V njej je ameriško – avstrijski književnik in prevajalec Herbert Kuhner zbral tekste, ki jih je Detela napisal v dveh jezikovnih variantah, v slovenščini in v nemščini. Kuhner je besedila prevedel v angleščino, v hrvaščino pa jih je predstavila Ksenija Premur.

Angleški prevajalec, ki je knjigo uredil, je v uvodni besedi med drugim zapisal, da je Detelova proza »v tesni zvezi z njegovim pesništvo. Mnogi teksti so pesmi v prozi. Je mojster kratkih literarnih oblik, ki so sestavljene iz majhnih učinkovitih in spretno med sabo povezanih zarisov.«

V prvem delu knjige je pod naslovom *Kaj premišljuješ ponoči* objavljena Detelova zgodnejša lirika. Avtor niza pred bralcem slike tesnobnih in mučnih občutkov človeka v polsnu, ko telo spi, duh pa se ne more umiriti. Iz tega konkretnega stanja se porajajo zarisi sodobnih človekovih stisk in travmatizacij, nastalih zaradi političnih konfliktov, družbenih patologij, človeške nerazsodnosti, še pose-

bej porojene sredi nasilja in vojn preteklega 20. stoletja. Slovenska literarna zgodovinarica dr. Janja Žitnik Serafin je omenjene tekste v posebni študiji imenovala »pesmi elementarne groze«. Vendar avtor odpira pogled tudi na druge eksistencialne silnice človeškega življenja. Na eni strani nas oplaja sladkor – strast in sreča, na drugi strani se pojavlja bič kot nenehno prisotno nasilje in trpljenje.

V drugem delu knjige je pod naslovom *Črna mačka* natisnjena Detelova krajša proza, ki jo je avtor prvotno napisal v nemščini in sam prestavil v slovenščino. To je niz kratkih fantastičnih in absurdnih zgodb s psihološko in družbenokritično tematiko. V eni od teh zgodb poroča avtor z dobršno mero ironije o črni mački, ki je nenadoma zapustila očeta, mu s tem strla srce ter ga pahnila v težko življensko krizo. V zadnjem tekstu *Strah in sanje*, ki je dal knjigi ime, pripoveduje avtor o majhnem dečku – morda pisateljevem drugem jazu, ki prebiva kmalu po drugi svetovni vojni pri stricu v podeželski hiši. Pripoved, napisana iz otrokovega zornega kota, se razraste v pravo moro in v prikaz patološke obsedenosti in propada glavnega protagonista, nekdanjega veleposestnika, o katerem meni na Dunaju živeči avstrijsko – ameriški pisatelj in prevajalec Herbert Kuhner, da je »grozljiva figura, ki živi v nemirni slovenski preteklosti.«

Detelovo novo knjigo, že enainpetdeseto po vrsti, je opremil Ivan Mišak, natis pa je podprlo Avstrijsko zvezno ministrstvo za pouk, umetnost in kulturo na Dunaju.

Pri isti založbi je tik pred izidom štirijezična slovensko – hrvaško – nemško – angleška izdaja lirike Detelove pokojne žene Milene Merlak, ki je umrla leta 2006 na Dunaju. Pesmi bodo izšle pod naslovom *Pepel v očeh*. Angleške prevode je spet pripravil Herbert Kuhner, v nemščino je pesmi Milene Merlak prevedla Hilde Bergner, v hrvaščino pa Ksenija Premur.

Iz Kosmačeve knjižnice

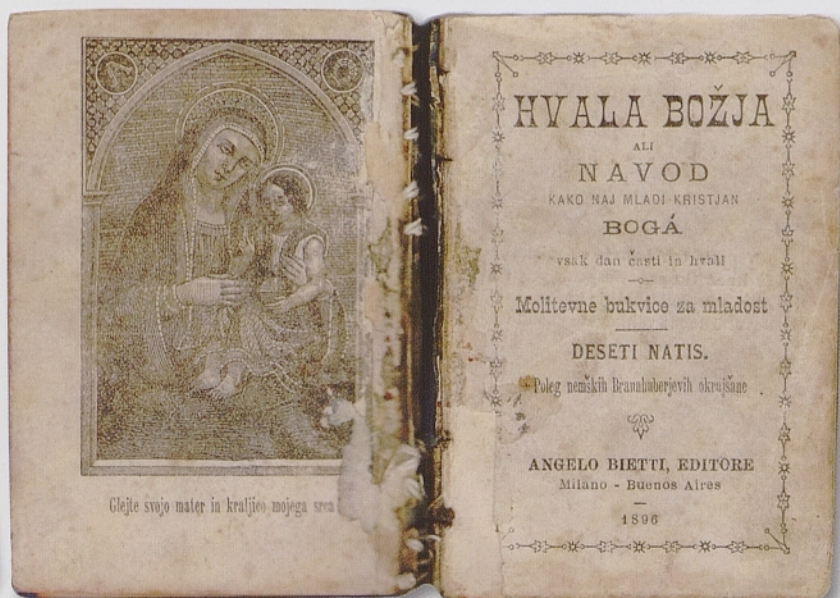
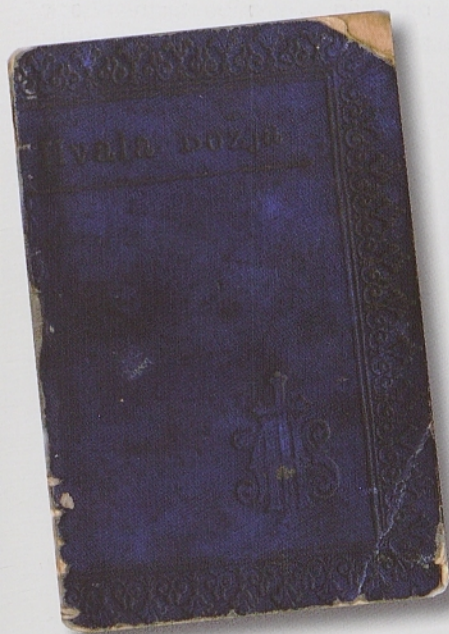
Velik ljubitelj slovenske knjige in zavedni Slovenec duhovnik Angel Kosmač je ob svoji smrti zapustil bogat knjižni zaklad. Nedavno so nam omogočili, da za Knjižnico Dušana Černeta izberemo gradivo, ki ga v knjižnici nimamo, ostalo pa so namenili drugim ustanovam. Osebje knjižnice je iz tega fonda izbralo preko 300 knjig, brošur in raznih letnikov časopisja. To gradivo je v knjižnici že na policah in dostopno ljubiteljem slovenske knjige. Odbor knjižnice se lepo zahvaljuje vsem, ki so pripomogli,

da je naša knjižnica bila deležna tega izredno bogatega gradiva.

V tej naši prilogi v Mladiki bomo skušali popisati nekaj najzanimivejših knjižnih in periodičnih publikacij, ki smo jih izbrali iz knjižnega fonda župnika Kosmača.

Med knjižnim gradivom, ki ga je hranil župnik Angel Kosmač, smo dobili nadvse zanimivo publikacijo *Hvala Božja ali navod, kako naj mladi kristjan Boga vsak dan časti in hvali*. To je molitvenik majhnega formata (7 x 10 cm), ki je izšel leta 1896 na 254 straneh, kot deseti na-

tis pri založniški hiši Angelo Bietti s sedežem v Milanu in v Buenos Airesu. Prva izdaja molitvenika je iz leta 1844. Ta podatek smo zasledili v sami publikaciji, kjer je izdajatelj napisal naslednje: »*V natis teh bukvic so milostljivi knez gospod Anton Alojz, Ljubljanski knezoškof, dovolili dne 18 velikega srpana 1844.*« Delo je natisnila tiskarna J. Feichtingejevih naslednikov v Lincu. Na zadnji beli strani je s svinčnikom napisano naslednje: »*Bezek Franc, 13 let.*« Verjetno gre za lastnika molitvenika.

Dragoceni mali molitvenik iz leta 1844.

Zelo dragocena je tudi zgodovinska publikacija, ki smo jo iz bivše knjižnice župnika Kosmača prenesli v našo knjižno zbirko. Gre za delo Frana Barbalića *Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici*. Knjigo je izdalo Hrvaško

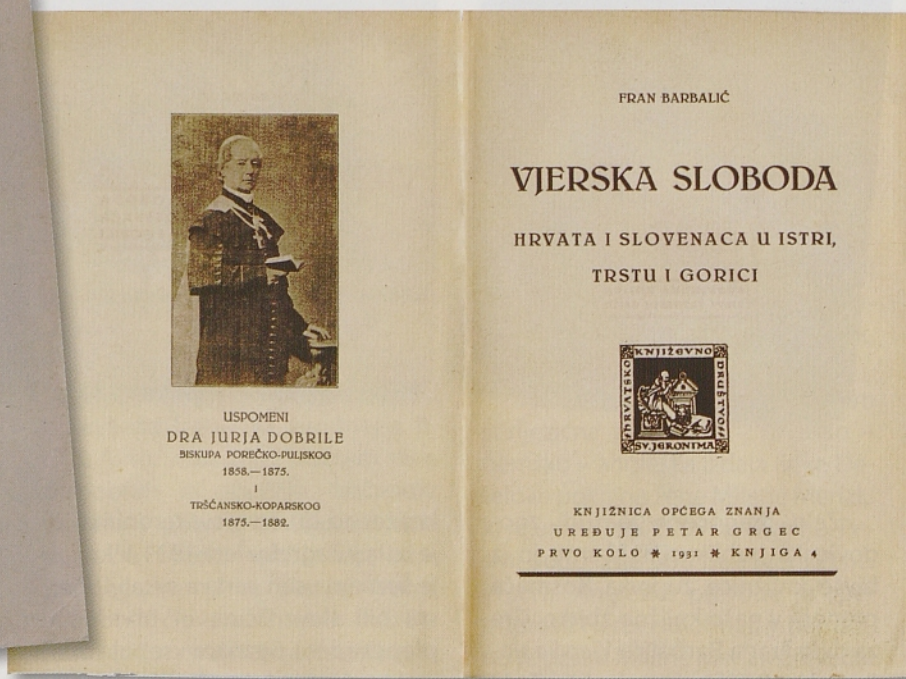
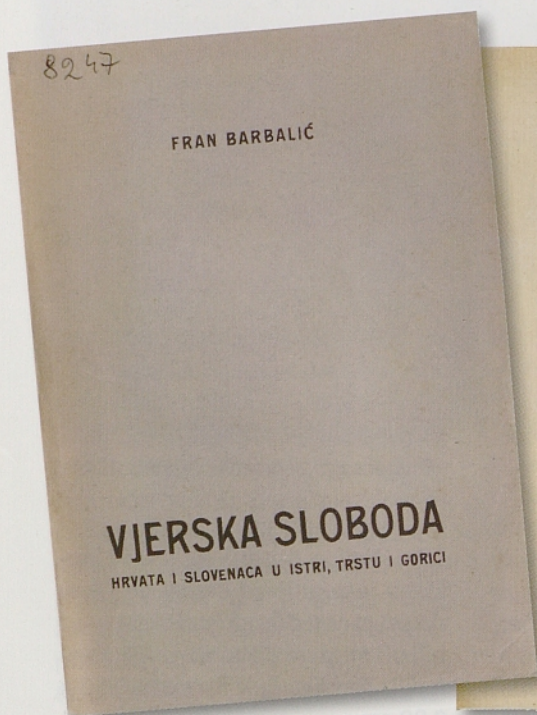
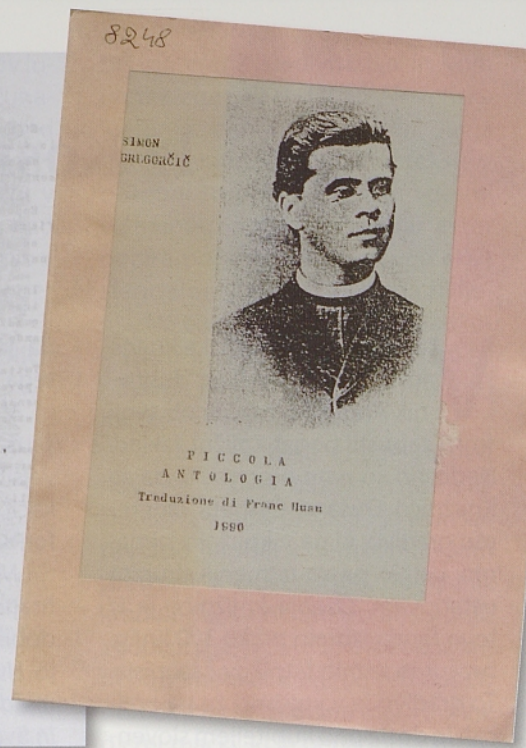
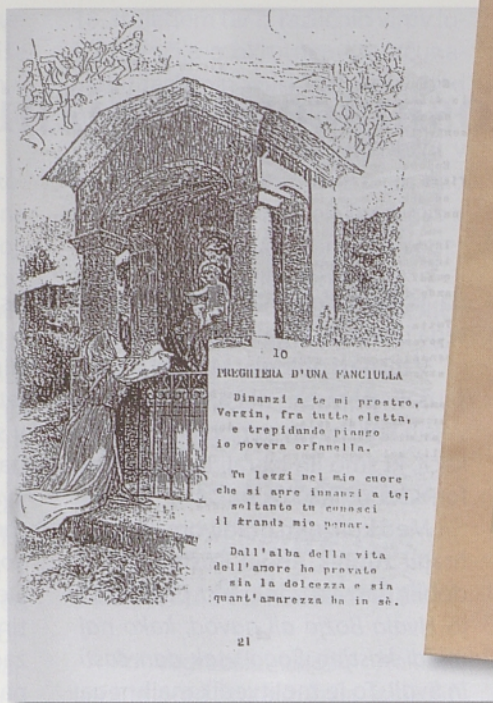
književno društvo sv. Jeronima in je izšla v Zagrebu leta 1931. V knjigi je seznam vseh cerkva v Italiji, kjer sta bili slovenščina in hrvaščina prepovedani. Seznam vsebuje 504 cerkva, kjer je bilo pred fašizmom bogoslužje v slovenščini in hrva-

ščini. Knjiga obsega 92 strani; priložen je zemljevid krajev od Ukev do severnojadranskih otokov, ki so bili po mirovni pogodbi priključeni Italiji. Zemljevid je v formatu 0,50 x 0,80 cm.

Piccola antologia je pesniška zbirka Simona Gregorčiča, ki jo je v italijanščino prevedel in izdal duhovnik Franc Husu ter zanjo napisal uvodne besede. Publikacija je izšla 20. maja 1992 kot razmnoženina in obsega 93 strani. V uvodu je Franc Husu napisal, da je že več let prevajal Gregorčičeve pesmi v italijanski jezik z namenom, da bi izdal antologijo slovenske lirike v italijanščini. Leta 1986 so v Sloveniji proslavili 80-letnico smrti Simona Gregorčiča. Pripravljalni odbor je na slovesnost povabil tudi gospoda Franca Husuja to z namenom, da bi sodeloval na prireditvi s svojimi prevodi Gregorčičevih pesmi v italijanščini. O tem dogodku

je župnik v uvodu knjige napisal sledeče: »*Per mettermi in sintonia con i festeggiamenti, decisi di dedicare una settimana delle mie ferie alla visita dei luoghi cantati da Gregorčič, il suo »planinski raj«, il suo Eden tra i monti; ma specialmente la sua casa natale trasformata in museo dei suoi ricordi umani e letterari e la sua tomba sul colle di S. Lorenzo.*« (Da se živim v praznično leto, sem teden

svojega dopusta namenil obisku krajev, ki jih Gregorčič opeva, in sicer njegovega planinskega raja, njegovih nebes med hribi, predvsem pa njegove rojstne hiše, ki so jo priredili v muzej, v katerem hranijo njegova osebna in literarna pričevanja, in njegovega groba na vrhu Sv. Lovrenca.) Tudi ta dragocena publikacija prihaja v našo knjižnico iz bogatega knjižnega zaklada, ki ga je ustvaril župnik Angel Kosmač.

Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici iz leta 1931. Zgoraj: *Piccola antologia* Simona Gregorčiča.

– Dober dan, gospod državni podsekretar! Prišli smo kontrolirat vaše delovno mesto.

– Ja, in?

– Vašega delovnega mesta ne najdemo!

– No, vidite, v kakšnih težkih pogojih delam. Še delovnega mesta nimam!

– Kako je bilo v šoli?

– Slabo. Pri geografiji sem dobil nezadostno.

– Zakaj pa?

– Nisem našel ekvatorja.

– Saj ni čudno, ko pa imaš v torbi takšen nered!

– Mami, pri vratih je gasilec, ki zbira prostovoljne prispevke za gasilsko društvo. Kaj naj mu dam?

– Vedro vode!

Inženirja merita zemljišče v bližini kmetovega posestva. Kmet pride k njima, ju vpraša, kaj delata in se z njima zaplete v pogovor. Ko se je eden od inženirjev želel pošaliti s kmetom, mu je rekel:

»Ali veste, da se človek večkrat rodi? Enkrat v človeški obliki, drugič spet v obliki krave, opice, zajca ipd.!«

Kmet si misli svoje, čez nekaj časa pa reče inženirjema:

»Pa veste, da ste imeli prejle prav! Poglejte tistega vola, ki vleče brano po polju! Tako ravne črte dela, da je bil v prejšnjem življenju gotovo inženir!«

– Mama, kupi mi trobento!

– Kaj še! Potem boš motil očeta pri delu.

– O ne, mama, trobil bom samo takrat, ko bo očka spal.

Članu našega uredništva
JERNEJU ŠČEKU
iskreno čestitamo ob
uspešno končanem študiju
na tržaški univerzi

LISTNICA UPRAVE

DAROVİ V TISKOVNI SKLAD:

Valentin Inzko – 20,00 €; Robert Petaros – 20,00 €.

DAROVİ V SPOMIN:

V spomin na preminulega prijatelja Hilarija Roliha v ZDA daruje Mirella Merku 100,00 € za Mladiko.

V spomin na Vero Bedendo in Dano Možina daruje Bogomila Lupinc 50,00 € za Mladiko.

V spomin na Danijelo Nedoh daruje S. M. 10,00 € za Mladiko.

V spomin na očeta Jožeta, mamo Lojzko in sestro Matejko daruje Joži 70,00 € za Mladiko.

V spomin na mamo Marjano Prepeluh darujeta hčerki Barbara In Maja 500,00 € za Mladiko.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

Mala gledališka šola Matejke Peterlin

Izvedeli smo, da bo tudi letos junija na vrsti že trinajsta mala gledališka šola, ki je namenjena otrokom od 7. do 12. leta starosti. Gledališki teden, ki ga prirejata Radijski oder in Slovenska prosveta, je namenjen otrokom, ki v pičlih petih dneh pripravijo igrico in jo na koncu tedna ponudijo staršem kot zaključno prireditev tečaja. Prireditev je običajno tako uspešna, da jo že nekaj let vključijo kot prvo predstavo v abonma Gledališkega vrtiljaka. Vpisi na tečaj se bodo začeli maja.

Ste poravnali naročnino?

Celoletna naročnina 30,00 €.

Letalska pošta: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Poštni račun: 11131331; uprava Mladike, Ulica Donizetti 3 v Trstu (pon.-pet. med 9. in 17. uro).

Bančni račun: Zadrúžna kraška banka – Banca di Credito Cooperativo del Carso (IBAN: IT58 S089 2802 2010 1000 0016 916; SWIFT: CCRIT2TV00).

NOVOSTI

pri Mladiki

Mateja Gomboc

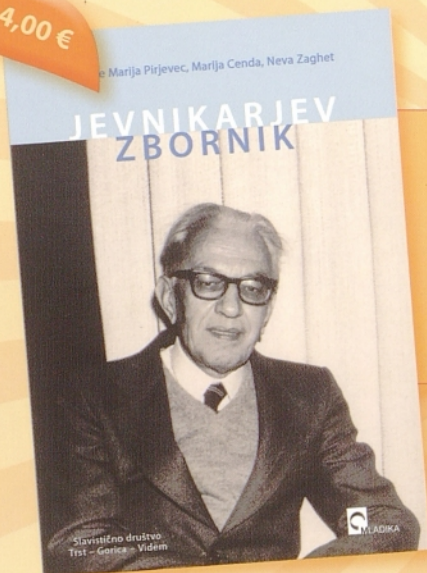
POZNEJE SE POMENIVA

Sedemnajst zgodb pripoveduje o ženskah različnih starosti in iz različnih socialnih okolij, o prelomnih trenutkih v njihovem življenju, kateri odpirajo okno v čustveni, doživljajski in duhovni svet teh žensk.

14,00 €

14,00 €

JEVNIKARJEV ZBORNIK

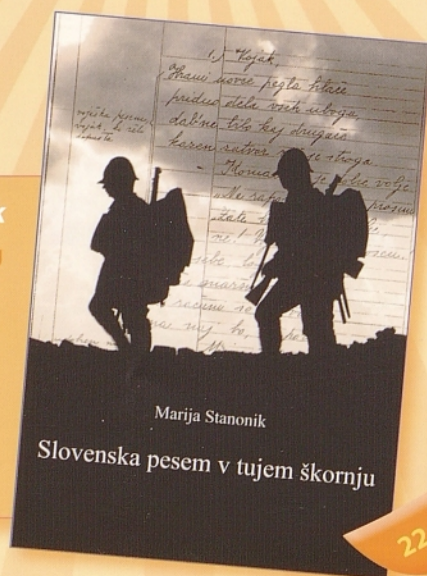
ur. M. Pirjevec, N. Zaghet, M. Cenda

Zbornik prinaša predavanja uglednih slavistov z Jevnikarjevega simpozija, ki je potekal maja 2013 ob stoletnici rojstva literarnega zgodovinarja Martina Jevnikarja.

Marija Stanonik

SLOVENSKA PESEM V TUJEM ŠKORNJU

Literarna zgodovinarica in etnologinja Marija Stanonik je pripravila publikacijo, v kateri je zbrala pesmi slovenskih vojakov v italijanski vojski in tisiših, ki so se trudili s slovensko besedo že takoj po koncu prve svetovne vojne.

22,00 €